

Leo Trotskij: Rapport om Sovjetunionens Nya ekonomiska politik och perspektiven för världsrevolutionen

(Vid sammanträdet 14 november 1922 under Kominterns fjärde världskongress.)

Inbördeskrigets förlopp

Den främsta uppgiften för varje revolutionärt parti är att erövra makten. Med idealismens filosofiska terminologi betraktade Andra internationalen denna uppgift som bara en ”regulativ tanke”, vilket betyder en tanke som inte har särskilt mycket med praktiken att göra.

Det är först under de senaste åren som vi i internationell skala har lärt oss att göra erövringen av den politiska makten till ett praktiskt revolutionärt mål. Den ryska revolutionen underlättade detta. Det faktum att vi i Ryssland kan slå fast ett bestämt datum – 25 oktober [7 november] 1917 – då arbetarklassen under kommunistpartiets ledning slet den politiska makten ur borgarklassens händer, visar mer avgörande än några argument att maktövertagandet för revolutionärer inte är en ”regulativ tanke”, utan en praktisk uppgift.

Den 7 november 1917 tog vårt parti makten. Det visade sig snart att det inte innebar slutet på inbördeskriget. Tvärtom började inbördeskriget i vårt land i stor skala först efter omvälvningen i oktober. Det är inte bara ett intressant historiskt faktum utan en källa till lärdom för proletariatet i Västeuropa.

Varför tog händelserna detta förlopp? Förklaringen måste sökas i landets kulturella och politiska efterblivenhet, ett land som just hade kastat av sig det tsaristiska barbariet. Tack vare de kommunala dumorna, *zemstvoerna* och statsduman hade storbourgeoisien och adeln fått en del politiska erfarenheter. Småbourgeoisien hade få politiska erfarenheter, och den stora befolkningsmajoriteten, bönderna, ännu mindre. Således kom kontrarevolutionens största reserver – de välbärgade bönderna (kulakerna) och i viss mån mellanbönderna – just ur denna ytterst formlösa miljö. Och det var först sedan borgarklassen helt och hållet hade insett vad den hade förlorat genom att förlora den politiska makten, och först sedan den hade satt sin kontrarevolutionära stridande kärna i rörelse, som den lyckades komma åt bönderna och de småborgerliga elementen och skikten: och därmed tvingades borgarklassen ge de ledande posterna till de mest reaktionära elementen bland de högsta officerarna av adlig härkomst. Därför utvecklades inbördeskriget fullt ut först efter oktoberupproret. Priset för den lätthet med vilken vi erövrade makten den 7 november 1917 blev de oräkneliga offren under inbördeskriget. I länder som är äldre i kapitalistisk mening och med en mer högtstående kultur kommer situationen utan tvekan att bli helt annorlunda. I dessa länder kommer folkmassorna att gå in i revolutionen mycket mer formerade i politiskt avseende. Förvisso kommer enskilda skikt och grupper inom proletariatet, och än mer inom småbourgeoisien, att svänga våldsamt hit och dit och ändra sig, men dessa förändringar kommer ändå att vara mycket mer systematiska än i vårt land: det nuvarande kommer att uppstå mycket mer direkt ur det förflutna. Borgarklassen i väst förbereder sin kontrarevolution redan på förhand. Borgarklassen vet mer eller mindre vilka skikt den måste lita till och den bygger upp sina kontrarevolutionära styrkor i förväg. Vi bevittnar detta i Tyskland, vi bevittnar det – om än inte lika tydligt – i Frankrike, och slutligen ser vi det i sin mest slutgiltiga form i Italien, där det i kölvattnet på den ofullbordade revolutionen skedde en fullbordad kontrarevolution som inte utan framgång utnyttjade en del av revolutionens metoder.

Vad betyder det? Det betyder att det knappast kommer att bli möjligt att överraska den europeiska borgarklassen på samma sätt som vi överraskade den ryska. Den europeiska borgarklassen är intelligentare och mer förutseende, den försitter ingen tid. Den mobiliserar allt som kan ställas på fötter

mot oss just nu. På sin väg mot makten kommer således det revolutionära proletariatet att inte bara möta kontrarevolutionens stridande förtrupper utan också dess tyngsta reserver. Proletariatet kommer bara att kunna gripa statsmakten genom att krossa, bryta ner och demoralisera dessa fientliga styrkor. Men i gengäld kommer den besegrade borgarklassen efter proletariatets omvälvning inte längre att ha tillgång till några starka reserver varifrån de kan hämta styrkor för att förlänga inbördeskriget. Efter maktövertagandet kommer det europeiska proletariatet med andra ord med största sannolikhet att ha mycket större utrymme för sitt skapande arbete inom ekonomin och på det kulturella området än vad vi hade i Ryssland dagen efter omvälvningen. Ju svårare och hårdare kampen för statsmakten är desto mindre möjligt kommer det att bli att utmana proletariatets makt efter segern.

Detta allmänna påstående måste analyseras ingående och konkretiseras för varje land beroende på dess sociala struktur och plats i den revolutionära processen. Det är helt självklart att i ju fler länder proletariatet störtar borgarklassen, desto kortare kommer de revolutionära förlösningssmärtorna att bli i de andra länderna, och desto mindre benägna kommer den besegrade borgarklassen att bli att återuppta kampen om makten – i synnerhet om proletariatet visar att det inte är att leka med i sådana frågor. Och givetvis kommer proletariatet att göra just det. Och för detta ändamål kommer de att fullt ut kunna använda det ryska proletariatets exempel och erfarenheter. Vi gjorde misstag på olika områden, naturligtvis också inom politiken. Men i det stora hela gav vi inte den europeiska arbetarklassen något dåligt exempel vad gäller beslutsamhet, ståndaktighet och när det behövdes skoningslöshet under den revolutionära kampen. Denna skoningslöshet är inget annat än den största revolutionära humanism, om så bara därför att den genom att säkra segern förkortar krisens mödosamma väg. Vårt inbördeskrig var inte bara en militär process – givetvis var det också det, med förlov sagt högt ärade pacifister, inklusive ni som genom ett missförstånd fortfarande rör er inom kommunisternas led. Kampen om de politiska reserverna, det vill säga i huvudsak bönderna, utvecklade sig med hjälp av krigets metoder. När bönderna i det avgörande ögonblicket måste göra sitt slutgiltiga val, och efter att under lång tid ha vacklat mellan blocket av borgare och godsägare (som ”demokratins” tjänade) och det revolutionära proletariatet, så gjorde de undantagslöst gemensam sak med proletariatet och stödde det – inte med demokratiska valsedlar utan med livsmedelsleveranser, hästar och vapenkraft. Precis det avgjorde segern till vår favör.

Således spelade bönderna en enorm roll under den ryska revolutionen. De kommer också att spela en stor roll i andra länder, till exempel i Frankrike där bönderna fortfarande utgör drygt halva befolkningen. Men de kamrater som förmodar att bönderna kan spela en självständig, ledande roll under revolutionen, så att säga på jämställd fot med proletariatet, har fel. Om vi segrade i inbördeskriget så var det inte bara och så mycket på grund av att vår militära strategi var korrekt. Det var snarare på grund av att den politiska strategi som våra militära operationer grundade sig på under hela inbördeskriget var riktig. Inte för ett ögonblick glömde vi att proletariatets grundläggande uppgift var att dra bönderna till sin sida. Men vi gjorde inte det på socialistrevolutionärernas sätt. Som bekant lockade de sistnämnda bönderna genom att fresta dem med en självständig demokratisk roll och sedan förråda dem fullständigt till godsägarna. Vi var övertygade om att bönderna utgör en vacklande massa som i sin helhet inte är förmögen till någon självständig, än mindre ledande, revolutionär roll. Genom att vara beslutsamma i våra aktioner fick vi bondemassorna att förstå att vi var deras enda alternativ – valet mellan det revolutionära proletariatet å ena sidan och de adliga officerarna i ledningen för kontrarevolutionen å den andra. Om vi inte varit så beslutsamma när vi rev ner den demokratiska skiljeväggen så skulle bönderna ha fortsatt att vara förvirrade, fortsatt att vackla mellan de olika lägren och ”demokratins” olika nyanser – och revolutionen skulle obönhörligt ha gått under. De demokratiska partierna med socialdemokratins i godsvagnen agerade undantagslöst som kontrarevolutionens ledargestalter – och utan tvivel kommer samma situation även att uppstå i Västeuropa. Våra erfarenheter på denna punkt är avgörande. Ni vet, kamrater, att Röda armén för

några dagar sedan ockuperade Vladivostok.¹ Denna ockupation avslutar den sista länken i den långa kedjan av fronter i inbördeskriget under de senaste fem åren. Det ryska liberala partiets välkände ledare, Miljukov, har skrivit några historiska och filosofiska, jag skulle kunna tänka mig att kalla dem klassiska, rader om ockupationen av Vladivostok i sin dagstidning i Paris. I en artikel från den 7 november skisserar han kort den idiotiska och skamliga men orubbliga roll som demokratins parti har. Jag citerar:

”Denna sorgliga historia” – det har alltid varit en sorglig historia [*skratt*] – ”börjar med ett högtidligt tillkännagivande av den antibolsjevikiska frontens fullkomliga enighet. Merkulov² (han var ledare för kontrarevolutionen i Fjärran östern) erkände att ’icke-socialisterna’ (det vill säga de Svarta hundradena) till stor del hade demokratiska element att tacka för sin seger. Men Merkulov utnyttjade bara demokratins stöd”, fortsätter Miljukov, ”som ett verktyg för att störta bolsjevikerna. När han väl uppnått det övertogs makten av dessa element som huvudsakligen betraktade demokraterna som förklädda bolsjeviker.”

Detta stycke som jag just har kallat klassiskt kan förefalla banalt. I själva verket upprepar det bara vad som mer än en gång har sagts av marxister. Men ni måste komma ihåg att det nu sägs av liberalen Miljukov – sex år efter revolutionen. Vi bör komma ihåg att han här gör en balansräkning av den ryska demokratins politiska roll på ett oerhört stort område – från Finska viken till Stilla havets stränder. Det är vad som hände i fallet Koltjak, sedan med Denikin och sedan med Judenitj. Det är vad som hände under de engelska, franska och amerikanska ockupationerna. Det var så det stod till med Petluras regim i Ukraina. Längs alla våra gränser ägde ett och samma tröttsamt monotona fenomen rum. Demokratien – mensjevikererna och socialistrevolutionärerna – drev bönderna i armarna på reaktionen, de sistnämnda tog makten, avslöjade sig fullständigt, kastade bönderna åt sidan varefter bolsjevikerens seger följde. Bland mensjevikererna följde därpå en period av ånger. Men inte länge – bara till nästa frestelse. Och därefter upprepade sig samma historia i samma ordningsföljd på någon annan av inbördeskrigets arenor. Först förräderi, och sedan halv ånger. Men oavsett hur oerhört enkel denna teknik är och oavsett hur misskrediterad den kan förefalla, så kan vi ändå vara förvisade om att den kommer att upprepas av socialdemokraterna i alla länder så fort proletariats kamp om makten hårdnar till. Den främsta uppgiften för de proletärt revolutionära partierna i alla länder är att vara obönhörligt beslutsamma så fort frågan träder in på inbördeskrigets arena.

Villkoren för det socialistiska uppbygget

När makten väl har erövrats så blir uppbygget av framförallt ekonomin den viktigaste och samtidigt svåraste uppgiften. Lösandet av denna uppgift beror på faktorer av olika slag och omfattning: för det första produktivkrafternas utvecklingsnivå och i synnerhet de ömsesidiga förhållandena mellan industrin och jordbruket. För det andra den övergripande kulturella och organisatoriska nivån hos arbetarklassen som gripit makten. För det tredje den politiska situationen internationellt och nationellt, nämligen om borgarklassen har besegrats definitivt eller fortfarande gör motstånd, om utländska militära interventioner är under uppsegling, om den teknologiska intelligentsian ägnar sig åt sabotage, och så vidare.

Dessa faktorers relativa betydelse för det socialistiska uppbygget följer den ordning i vilka jag har räknat upp dem. Den mest grundläggande faktorn är produktivkrafternas nivå, sedan följer proletariatets kulturella nivå och slutligen den politiska och militär-politiska situation som proletariatet befinner sig i efter maktövertagandet. Men det är en strikt logisk ordning. Efter att ha erövrat makten stöter proletariatet i praktiken först på politiska svårigheter. I vårt land var det de vitgardistiska

1 Vladivostok föll i kontrarevolutionens händer efter en vitgardistisk kupp i maj 1921. Efter ett antal våldsamma slag 1922 rensades territorierna i Fjärran östern från de sista vitgardistiska banden.

2 **Merkulov** var en rik godsägare i Vladivostok som fungerade som premiärminister i den vitgardistiska regimen. Han var marionett åt japanerna.

fronterna, invasionerna, och så vidare. För det andra stöter den proletära förtruppen på svårigheter som härrör ur de breda arbetarmassornas otillräckliga kulturella nivå. Och först då – och för det tredje – kolliderar det ekonomiska uppbygget med de gränser som produktivkrafternas nivå sätter upp.

När vårt parti fick makten var det nästan hela tiden tvunget att genomföra sitt arbete under tryck från inbördeskrigets behov. Och det går inte att förstå det ekonomiska uppbygget under Sovjetrysslands första fem år genom att bara närma sig det utifrån ekonomiska hänsyn. Det måste först av allt förstås i förhållande till militära och politiska behov, och först i andra hand ekonomiska hänsyn.

Det som är förnuftigt i det ekonomiska livet sammanfaller inte alltid med det som är nödvändigt inom politiken. Om jag under kriget hotas av en vitgardistisk invasion så spränger jag en bro. Utifrån abstrakt ekonomiska hänsyn är det barbari, men ur politisk synvinkel är det nödvändigt. Jag vore en dåre och brottsling om jag inte sprängde bron i tid. I första hand bygger vi upp hela vår ekonomi därför att vi militärt måste säkra arbetarklassens makt. Redan i marxismens grundskola lärde vi oss att det inte går att hoppa med ett enda skutt från kapitalismen till det socialistiska samhället. Inte heller har någon av oss någonsin på ett mekaniskt sätt tolkat Engels' berömda ord om språnget ur nödvändighetens rike in i frihetens. Ingen av oss trodde någonsin att vi genom att erövra makten kunde bygga ett nytt samhälle på en dag. Det Engels tänkte på var en hel period av revolutionära förändringar som i världshistorisk skala verkligen skulle innebära ett "språng". Men ur praktisk synvinkel är det inget språng utan ett helt system av sammanhängande reformer, omvandlingar och ibland mycket detaljerade åtaganden. Det är helt självklart att exproprieringen av borgarklassen ur ekonomisk synvinkel är helt berättigad i så måtto som arbetarstaten kan organisera användningen av företagen på ny basis. Den massiva, totala nationaliseringen som vi genomförde 1917-1918 gick inte alls ihop med det villkor som jag just skisserade. Arbetarstatens organisatoriska förmåga låg långt efter den totala nationaliseringen. Men hela poängen är att vi var tvungna att genomföra denna nationalisering på grund av trycket från inbördeskriget. Inte heller är det svårt att visa och förstå att om vi hade försökt handla försiktigare i ekonomisk mening, det vill säga genomfört exproprieringen av borgarklassen i en "förnuftig", gradvis takt, så hade det varit höjden av politiskt oförnuft och den största idioti från vår sida. En sådan politik skulle inte ha gjort det möjligt för oss att fira vårt femte år i Moskva i sällskap av kommunister från hela världen. Vi måste i tanken återskapa alla de speciella drag som vår ställning fick dagen efter den 7 november 1917. Om vi hade kunnat träda in på den socialistiska utvecklingens arena efter att revolutionen hade segrat i Europa så hade vår borgarklass darrat och det hade varit väldigt lätt att ta itu med den. Den skulle inte vågat så mycket som lyfta ett finger efter det ryska proletariats maktövertagande. I så fall kunde vi lugnt och stilla ha lagt beslag på bara de största företagen, och låtit de mellanstora och små existera ett tag på privatkapitalistisk basis. Senare skulle vi ha omorganiserat de mellanstora företagen och ha tagit strikt hänsyn till vår organisatoriska och produktiva förmåga och krav. En sådan ordning skulle utan tvekan ha varit i samklang med det ekonomiska "förnuftet", men tyvärr tog det politiska händelseförloppet inte hänsyn till det denna gången heller. Allmänt sett måste vi komma ihåg att revolutioner i sig själva är ett yttre tecken på det faktum att världen ingalunda styrs av "ekonomiskt förnuft". Det är fortfarande upp till den socialistiska revolutionen att införa förnuftets makt på det ekonomiska livets område och därmed på det samhälleliga livets alla områden.

När vi tog makten dominerade kapitalismen fortfarande hela världen (precis som den än idag fortsätter att dominera världen). Vår borgarklass vägrade tro, hända vad som hända vill, att omvälvningen i oktober var på allvar och varaktig. Borgarklassen satt ju trots allt vid makten i hela Europa, i hela världen. Men i vårt land, det underutvecklade Ryssland, var det – proletariats! Den ryska borgarklassen hatade oss och vägrade att ta oss på allvar. Den revolutionära maktens första påbud hälsades med hånfulla skratt, de nonchalerades, de genomfördes inte. Till och med journalisterna – den fegaste sorten ni kan tänka er – till och med de vägrade att ta arbetarregeringens grundläggande revolutionära åtgärder på allvar. För borgarklassen såg det bara ut som ett tragiskt skämt, ett miss-

förstånd. Hur skulle vi kunna lära vår borgarklass och dess lakejer att respektera den nya makten annat än genom att konfiskera deras egendom? Det fanns inget annat sätt. Varenda fabrik, bank, kontor, liten affär, advokatkontor blev en fästning mot oss. De gav den stridslystna kontrarevolutionen en materiell bas och ett strukturellt kommunikationsnät. Den tidens banker stödde sabotörerna nästan öppet och betalade ut löner till strejkande tjänstemän. Av just den anledningen närmade vi oss inte frågan ur abstrakt ekonomiskt ”förnuftig” synvinkel (som Kautsky, Otto Bauer, Martov och andra politiska eunucker gör) utan utifrån det revolutionära krigets behov. Det var nödvändigt att krossa fienden, beröva honom sina näringskällor, oavsett om den organiserade ekonomiska verksamheten kunde hålla jämna steg med det eller ej. Vad gäller det ekonomiska uppbygget var vi under dessa dagar tvungna att koncentrera alla våra ansträngningar på de mest elementära uppgifterna – att skaffa fram materiellt stöd, om än på en nivå som motsvarade halv svält, för att bevara arbetarstaten, ge mat och kläder till Röda armén som försvarade statens gränser, för att ge mat och kläder (redan hamnade detta på andra plats i betydelse) åt den del av arbetarklassen som var kvar i städerna. Den primitiva statliga ekonomi som löste dessa uppgifter bra eller dåligt fick så småningom namnet krigskommunism.

Krigskommunismen

För att definiera krigskommunismen är tre frågor mest relevanta: Hur skaffade man fram livsmedelsleveranser? Hur fördelades de? Hur styrdes de statliga industriernas verksamhet?

När sovjetmakten uppstod så existerade det inte fri handel med brödsäd utan ett monopol som grundade sig på den gamla handelsapparaten. Inbördeskriget slog sönder den apparaten. Det enda som återstod för arbetarstaten var att snabbt improvisera fram en statlig ersättningsapparat för att hämta spannmålet från bönderna och samla leveranserna i sina egna händer.

Livsmedlen distribuerades praktiskt taget utan att ta hänsyn till arbetsproduktiviteten. Och det kunde inte ha gjorts annorlunda. För att kunna slå fast en överensstämmelse mellan arbete och löner måste man ha tillgång till en mycket bättre apparat för ekonomisk administration och avsevärt mycket större livsmedelstillgångar. Men under sovjetregimens första år handlade det först och främst om att undvika att befolkningen i städerna svält ihjäl. Det uppnåddes med hjälp av fasta matransoner. Både konfiskeringarna av spannmålsöverskottet från bönderna och fördelningen av ransonerna var i grund och botten åtgärder av en belägrad fästning och inte en socialistisk ekonomi. Under vissa förhållanden, nämligen om det snabbt bryter ut revolutioner i väst, skulle övergången från en belägrad fästnings regim till en socialistisk regim naturligtvis underlättas och i högsta grad snabbas på. Men vi ska snart tala om det.

Vad var det väsentliga i krigskommunismen i fråga om industrin? En ekonomi kan bara existera och växa under förutsättning att det finns en viss balans mellan dess olika sektorer. Olika industribranscher ingår specifika kvantitativa och kvalitativa förbindelser med varandra. Det måste finnas vissa proportioner mellan de branscher som producerar konsumtionsvaror och de som producerar produktionsmedel. Likaså måste det upprätthållas riktiga proportioner inom var och en av dessa branscher. För att göra det möjligt för mänskligheten att existera och utvecklas måste med andra ord ett lands och hela mänsklighetens materiella medel och levande arbetskraft fördelas i enlighet med ett viss förhållande mellan jordbruket och industrin och mellan olika industribranscher.

Hur uppnår man detta? Under kapitalismen uppnås det med hjälp av marknaden, genom fri konkurrens, med hjälp av mekanismerna tillgång och efterfrågan, prisrörelser, på varandra följande perioder av välstånd och perioder av kris. Vi kallar denna metod för anarkistisk, och med rätta. Den är förenad med att enorma mängder resurser och värden slösas bort och den leder oundvikligen till krig som hotar att ödelägga den mänskliga kulturen. Icke desto mindre upprättar denna anarkistiska kapitalistiska metod, inom sina historiska gränser, en relativ proportionalitet mellan ekonomins olika grenar, ett nödvändigt förhållande som det borgerliga samhället har att tacka för att det alls

kan existera utan att kvävas till döds.

Före kriget hade vår ekonomi sin egen inre proportionalitet som upprättades med hjälp av de kapitalistiska krafternas samspel på marknaden. Så kom kriget och med det en enorm ommöblering av förhållandena mellan ekonomins olika delar. Krigsindustrierna sköt upp som giftiga svampar på bekostnad av den vanliga sortens industrier. Sedan kom revolutionen och inbördeskriget med sin förödelse och sabotage, sitt dolda försvagande. Men vad ärvde vi? En ekonomi som hade kvar vaga drag av en proportionalitet mellan de olika sektorerna som hade funnits under kapitalismen, som därefter förvrängts av det imperialistiska kriget och sedan fullständigt vanställt av inbördeskriget – det var vårt arv. Vilka metoder kunde vi använda för att hitta till den ekonomiska utvecklingens huvudstråk?

Under socialismen kommer det ekonomiska livet att styras på ett centraliserat sätt, och därmed kommer man att uppnå den nödvändiga proportionaliteten mellan dessa olika branscher med hjälp av en noggrann plan som iakttar alla proportioner – och givetvis räknar med största möjliga självständighet för varje sektor, som i sin tur ska lyda under först en allnationell och senare internationell kontroll. Denna totala inneslutning av hela ekonomin, denna rent socialistiska bokföringsmetod som vi talar om, kan inte skapas på förhand, genom att tänka eller inom fyra väggar på ett kontor. Den kan bara växa fram genom att gradvis anpassa den befintliga praktiska ekonomiska bokföringen med hänsyn till tillgängliga materiella resurser och både det socialistiska samhällets dolda möjligheter och nya behov. En lång väg ligger framför oss. Var kunde och borde vi då ha börjat 1917-1918? Den kapitalistiska apparaten – med sin marknad, sina banker, sina börser – var förstörd. Inbördeskriget rasade som bäst. Det kunde inte vara tal om att ekonomiskt komma överens med borgarklassen eller ens en del av den, i betydelsen att ge den vissa ekonomiska rättigheter. Den borgerliga ekonomiska administrationen var krossad inte bara i nationell skala utan också i varje enskilt företag. Därmed uppstod en grundläggande brännande uppgift: att skapa en ersättningsapparat, om än bara en primitiv och tillfällig sådan, för att ur vårt kaotiska industriella arv dra de mest oundgängliga förnödenheterna till den krigförande armén och till arbetarklassen. Till sitt väsen var inte detta en ekonomisk uppgift i ordets egentliga mening, utan snarare en uppgift att producera för kriget. Med hjälp av fackföreningarna bemäktigade sig staten industriföretagen fysiskt och inrättade en ytterst ohanterlig och otymplig centraliserad apparat, som trots alla sina brister ändå gjorde det möjligt för oss att tillhandahålla förnödenheter och militär utrustning till armén i fält, i mängder som var ytterst otillräckliga men som trots det räckte för att vi skulle gå ur striden som segrare och inte som besegrade.

Politiken att konfiskera böndernas överskott ledde oundvikligen till en minskning och nedgång av jordbruksproduktionen. Politiken att betala lika lön ledde ofrånkomligen till en minskad arbetsproduktivitet. Politiken med en central byråkratisk administration av industrin uteslöt möjligheten av en verkligt centraliserad administration, att helt och fullt utnyttja den tekniska utrustningen jämsides med den tillgängliga arbetskraften. Men hela denna krigskommunistiska politik påtvingades oss av regimen i en fästning under belägring, en fästning med en desorganiserad ekonomi och uttömda resurser.

Man kan fråga sig om vi hade förväntat oss att övergången från krigskommunism till socialism skulle gå att göra utan större ekonomiska svängar, utan att uppleva omvälvningar, utan att genomföra reträtter, det vill säga genomföra övergången längs en mer eller mindre stadigt stigande kurva. Ja, det stämmer att vi vid den här tiden faktiskt trodde att den revolutionära utvecklingen i Väst-europa skulle gå mycket snabbare. Det går inte att förneka. Och om proletariatet i Tyskland, i Frankrike, i Europa i sin helhet hade erövat makten 1919, så hade hela vår ekonomiska utveckling antagit en helt annan form. 1883 skrev Marx i ett brev till Nikolaj Danielson, en av den ryska populismens (*narodnikernas*) teoretiker, att om proletariatet skulle ta makten i Europa innan den ryska *obstjnan* (gemensamt jordbruk i byarna) helt och hållet hade sopats undan av historien, då kunde till och med denna *obstjina* bli en av utgångspunkterna för en kommunistisk utveckling i

Ryssland. Och Marx hade helt rätt. Vi hade ännu större anledning att anta, att om det europeiska proletariatet hade gripit makten 1919 så kunde det tagit vårt underutvecklade land på släp – underutvecklat i ekonomisk och kulturell mening – kunde det ha kommit till vår hjälp tekniskt och organisatoriskt och på så sätt genom att rätta till och mildra våra krigskommunistiska metoder, ha gjort det möjligt för oss gå rakt fram mot en verkligt socialistisk ekonomi. Ja, vi medger att det var vår förhoppning. Vi har aldrig grundat vår politik på att underskatta de revolutionära möjligheterna och perspektiven. Som en levande revolutionär kraft har vi tvärtom alltid försökt öka dessa möjligheter och använda var och en av dem till det yttersta. Det är bara herrarna Scheidemann och Ebert som förnekar revolutionen när man står på randen till den, inte har någon tilltro till den, och gör sig redo att bli hans kejsrerliga majestäts ministrar. Revolutionen överraskar dem, uppslukar dem, de irrar hjälplöst omkring och tar första chansen att förvandlas till kontrarevolutionens verktyg. Vad gäller herrarna i Två-och-en-halvte internationalen så gjorde de på den tiden speciella ansträngningar för att avgränsa sig från Andra internationalen, de förkunnade inledningen av en ny revolutionär epok och de erkände proletariatets diktatur. Vad de anbelangar var det naturligtvis bara tomt prat. Vid första tecken på nedgång återvände all denna obestämbara mänskliga smörja in under Scheidemanns tak. Men själva det faktum att Två-och-en-halvte internationalen bildades är bevis på att Kommunistiska internationalens och vårt partis revolutionära perspektiv inte alls var "utopiska" – inte bara utifrån den övergripande historiska utvecklingens synvinkel utan också utifrån dess verkliga tempo.

Det som det revolutionära proletariatet saknade efter kriget var ett revolutionärt parti. Socialdemokratin räddade kapitalismen, det vill säga sköt upp domens dag i flera år, eller rättare sagt förlängde dess dödskamp, ty den kapitalistiska världens liv idag är inget annat än en utdragen dödskamp.

Men hursomhelst skapade detta faktum sämsta möjliga villkor för sovjetrepubliken och för dess ekonomiska utveckling. Arbetarnas och böndernas Ryssland fann sig fångat i den ekonomiska blockadens skruvstäd. Vi fick inte någon teknisk eller organisatorisk hjälp från väst, utan den ena militära invasionen efter den andra. Och när det blev tydligt att vi skulle segra i militär mening blev det lika tydligt att vi i ekonomisk mening under lång tid var tvungna att lita till våra egna resurser och krafter.

"Den nya ekonomiska politiken" (NEP)

Ur krigskommunismen, det vill säga de krisåtgärder vars avsikt var att hålla en belägrad fästnings ekonomi vid liv, uppstod således behovet att övergå till ett system av åtgärder som skulle säkerställa en gradvis utvidgning av landets produktivkrafter även utan samarbete med ett socialistiskt Europa. Utan krigskommunismen hade det varit uteslutet med en militär seger, och den tillät oss i sin tur att övergå från åtgärder som styrdes av militära behov till åtgärder som dikterades av ekonomisk ändamålsenlighet. Det är ursprunget till den så kallade *Nya ekonomiska politiken*. Den kallas ofta för en reträtt, och – av goda och påtagliga skäl – kallar vi själva den för en reträtt. Men för att på rätt sätt exakt bedöma vad denna reträtt innebär, för att se hur lite denna reträtt liknar en "kapitulation", måste man först ha en klar bild av vår nuvarande ekonomiska situation och dess utvecklingstendenser.

Tsarismen störtades i mars 1917. I oktober 1917 grep arbetarklassen makten. Praktiskt taget all jord nationaliserades av staten och överlämnades till bönderna. Bönderna som odlar jorden måste nu betala staten en fast naturaskatt, som utgör huvudkapitalet till det socialistiska uppbygget. Alla järnvägar och samtliga industriföretag blev statlig egendom, och med några få mindre undantag driver staten dessa företag för egen räkning. Hela kreditsystemet ligger i händerna på staten. Utrikeshandeln är ett statligt monopol. Var och en som på ett nyktert och förutsättningslöst sätt kan utvärdera resultatet av arbetarstatens första fem år måste säga: ja, för ett underutvecklat land har det

verkligen skett mycket märkbara socialistiska framsteg.

Men det mest säregna är det faktum att denna framryckning inte har skett med hjälp av en stadig uppåtgående rörelse utan genom sicksackrörelser. Först hade vi en ”kommunistisk” regim, följd av att vi öppnar dörren för marknadsförhållanden. Den borgerliga pressen har förkunnat att denna politiska omsvängning utgör början på en kapitulation för kapitalismen. Självfallet förklarar socialdemokraterna detta tema, utvecklar det närmare och kommenterar det. Men vi måste medge att till och med en del av våra vänner här och där har börjat tvivla: rör det sig inte i själva verket om en maskerad kapitulation för kapitalismen? Finns det verkligen inte en risk för att kapitalismen kan basera sig på den fria marknad som vi har återupprättat och börja utveckla sig mer och mer, och få övertaget över den spirande socialismen? För att besvara denna fråga måste man först rensa undan ett grundläggande missförstånd. Påståendet att den sovjetiska ekonomiska utvecklingen går från kommunism till kapitalism är helt igenom felaktigt. Vi hade aldrig någon kommunism. Vi hade aldrig någon socialism och inte heller kunde vi haft det. Vi nationaliserade den desorganiserade borgerliga ekonomin, och under den mest kritiska perioden av en kamp på liv och död inrättade vi en ”kommunistisk” regim över distributionen av konsumtionsvaror. Genom att kuva borgarklassen på det politiska och krigets område fick vi möjlighet att ge oss i kast med det ekonomiska livet, och vi såg oss tvungna att återinföra marknadsrelationer mellan städerna och byarna, mellan de olika industribranscherna och mellan de enskilda företagen.

I brist på en fri marknad kan bönderna inte hitta sin plats i ekonomin och tappar motivationen att förbättra och utvidga sina odlingar. Bönderna kan integreras i en allmän socialistisk ekonomi först när de statliga industrierna har utvecklats kraftigt och kan leverera allt bönderna behöver till jordbruket. Tekniskt ligger lösningen i elektrifiering, som kommer att ge ett dödligt slag åt efterblivenheten på landsbygden, åt muzjikens barbariska isolering och byalivets enfald. Men vägen dit går via en förbättring av våra självägande bönders ekonomiska situation. Arbetarstaten kan bara förverkligas genom att marknaden stimulerar småböndernas egoism och personliga intressen. De första framstegen har redan uppnåtts. I år kommer byn att leverera mer spannmål till arbetarstaten som naturaskatter än vad staten fick under krigskommunismen genom att konfiskera spannmålsöverskottet. Samtidigt är jordbruket otvivelaktigt på väg upp. Bönderna är nöjda – och utan normala relationer mellan proletariatet och bönderna är det inte möjligt med en socialistisk utveckling i vårt land.

Men den Nya ekonomiska politiken härrör inte bara ur det inbördes förhållandet mellan städerna och byarna. Denna politik är ett nödvändigt stadium i den statsägda industrins tillväxt. Mellan kapitalismen, där produktionsmedlen är privategendom och där alla ekonomiska relationer regleras av marknaden, och en fullbordad socialism med planekonomi, finns flera etapper av övergångskaraktär: NEP är i grund och botten en av dessa etapper.

Låt oss analysera denna fråga och ta järnvägarna som ett belysande exempel. Just järnvägstransporterna utgör ett område som i högsta grad är förberedda för en socialistisk ekonomi, eftersom järnvägsnätet i vårt land till största delen var nationaliserat redan under kapitalismen och har centraliserats och i viss mån normaliserats av själva förutsättningarna för teknologin. Större delen av järnvägarna fick vi från staten, resten konfiskerade vi från privata företag. En verkligt socialistisk ledning måste givetvis närma sig hela nätet som en enhet, det vill säga inte utifrån den ena eller andra järnvägslinjens ägares synvinkel, utan utifrån hela transportsystemets och hela landets ekonomis intressen. Den måste fördela lokomotiv eller godsvagnar mellan de olika linjerna för att möta hela det ekonomiska livets krav. Men inte ens på de centraliserade järnvägstransporternas område är denna övergång så enkel. Den omfattar en hel rad mellanliggande ekonomiska och tekniska etapper. Lokomotiven råkar vara av olika typ eftersom de byggdes under olika perioder, av olika bolag och på olika fabriker, och dessutom repareras olika sorters lokomotiv samtidigt på samma grupp av järnvägsverkstäder, och tvärtom lokomotiv av samma sort – på olika verkstäder. Som bekant slösar det kapitalistiska samhället bort en hel massa arbetskraft genom sin överdrivna

mångfald och den anarkistiska brokigheten hos produktionsapparaters ingående delar. Följaktligen måste man sortera lokomotiven efter sort och dela ut dem till de olika linjerna och verkstäderna. Detta kommer att vara det första verkliga steget på vägen till normalisering, det vill säga att införa en teknologisk enhetlighet rörande lokomotiv och delar till lokomotiven. Som vi med rätta har sagt mer än en gång är normalisering detsamma som socialism inom teknologin. Utan normalisering kan inte teknologin blomma fullt ut. Och var ska vi inleda normaliseringen om inte med järnvägarna? Vi tog faktiskt itu med denna uppgift men stötte omedelbart på stora svårigheter. Inte bara de privata utan också de statligt ägda järnvägslinjerna gjorde upp räkningen med alla andra ekonomiska företag via marknaden. Under det speciella systemet var detta ekonomiskt oundvikligt och nödvändigt eftersom en viss linjes utrustning och utveckling är beroende av hur mycket den rättfärdigar sig själv ekonomiskt. Huruvida en viss järnväg är gynnsam för ekonomin går bara att avgöra via marknaden – så länge vi inte har utarbetat metoder för den socialistiska ekonomins övergripande statistiska beräkningar. Och som jag redan sagt blir dessa beräkningar tillgängliga först som resultatet av omfattande praktiska erfarenheter som erhållits på grundval av de nationaliserade produktionsmedlen.

Så under loppet av inbördeskriget avskaffades de gamla kontrollmetoderna innan det gick att skapa nya metoder. Under dessa förhållanden slogs hela järnvägsnätet formellt samman, men varje enskild linje i detta nät tappade kontakten med resten av den ekonomiska miljön och blev hängande i luften. Genom att närma oss järnvägsnätet som en självständig teknisk enhet, genom att sammanföra alla järnvägsvagnar och godsvagnar i nätet, genom att på ett centralistiskt sätt slå fast enhetliga sorters lokomotiv och genom att centralisera reparationerna, det vill säga genom att följa en abstrakt teknisk socialistisk plan, riskerade vi att helt tappa kontrollen över vad som nödvändigt och inte vad som var lönsamt och inte för varje enskild järnväg och järnvägsnätet i sin helhet. Vilka linjer skulle utvidgas och vilka skulle dras ner? Hur stor vagnpark och personal skulle en viss linje få? Hur mycket gods kunde staten transportera för sina egna behov, och hur stor del av transportkapaciteten skulle tilldelas andra organisationers och privatpersoners behov? I det givna historiska skedet kan dessa frågor bara lösas med hjälp av en fast transporttaxa, korrekt bokföring och exakta kommersiella beräkningar. Bara med hjälp av en bibehållen balans mellan vinst och förlust inom de olika delarna av järnvägsnätet, tillsammans med samma sorts balans mellan andra industribranscher, kommer vi att kunna utarbeta socialistiska kalkylmetoder och metoderna till en ny ekonomisk plan. Ur detta härrör behovet att – till och med sedan alla järnvägar har blivit statsägda – låta enskilda järnvägslinjer eller grupper av linjer få ha kvar sin ekonomiska självständighet, i den meningen att de kan anpassa sig till alla de andra ekonomiska företag som de är beroende av eller som de betjänar. I sig själva räcker inte abstrakta planer och formella socialistiska mål för att växla över järnvägarnas verksamhet från ett kapitalistiskt till ett socialistiskt spår. Under en viss och ganska lång tidsperiod kommer arbetarstaten att vara tvungen att använda kapitalistiska metoder, det vill säga marknadsmetoder, för att driva järnvägsnätet.

De föregående övervägandena gäller självklart ännu mer för industriföretagen som inte på något sätt var alls lika centraliserade och normaliserade under kapitalismen som järnvägslinjerna. I och med avskaffandet av marknaden och creditsystemet liknade varje enskild fabrik en telefon vars ledningar hade blivit avklippta. Krigskommunismen skapade en byråkratisk ersättning för den ekonomiska enheten. Maskinfabrikerna i Ural, Donbäckenet, Moskva, Petrograd och på andra ställen samlades under ett enda centralt kommissariat, som på ett centralistiskt sätt tilldelade dem bränsle, råvaror, teknisk utrustning och arbetare, och försörjde de sistnämnda genom ett system med lika tilldelning. Det är helt självklart att en sådan byråkratisk ledning helt utjämnade varje enskilt företags särdrag och uteslöt alla möjligheter att kontrollera deras produktionskapacitet och lönsamhet, även om den centrala kommissionens bokföring hade kännetecknats av större eller mindre precision, vilket i själva verket har varit uteslutet.

Innan varje enskilt företag kan fungera på ett planerat sätt som en del i den socialistiska organismen

måste vi under en period av många år ägna oss åt omfattande övergående aktiviteter för att sköta ekonomin via marknaden. Under övergångsfasen måste varje företag och grupp av företag mer eller mindre självständigt orientera sig mot marknaden och utsättas för dess krav. Det är just själva nyckeln till NEP: politiskt innebär den spektakulära eftergifter till bönderna men den är en minst lika viktig och oundviklig etapp för att utveckla de statliga industrierna under övergången från en kapitalistisk till en socialistisk ekonomi.

Så för att reglera industrin har arbetarstaten tagit sin tillflykt till marknadsmetoder. En marknad måste ha en allmän ekvivalent. Som ni känner till befinner sig den allmänna ekvivalenten i vårt fall i ett ganska sorgligt tillstånd. Kamrat Lenin har redan behandlat våra ansträngningar att säkerställa en mer eller mindre stabil rubel, och han har pekat på att våra försök i denna riktning inte har varit helt utan framgång. Det är mycket lärorikt att konstatera, att samtidigt som marknaden återupprättades så återupptod också fetischistiska yttringar på det ekonomiska tänkandets område. Bland de som påverkades finns många kommunister såtillvida de inte talar som kommunister utan som handelsmän på marknaden. Som ni känner till lider våra företag brist på resurser. Var kan vi få tag i dem? Men, det är självklart – från tryckpressarna. Det sägs att vi bara behöver öka utgivningen av pengar för att få fart på ett antal fabriker och verkstäder som nu är stängda. ”I utbyte mot era ynkliga papperslappar som ni ger ut i så gnidiga mängder”, säger vissa kamrater, ”skulle vi på några månader kunna erbjuda er linne, skor, skruvar och andra underbara saker.” Det är helt uppenbart att detta resonemang är helt igenom falskt. Bristen på cirkulationsmedel är helt enkelt ett tecken på vår fattigdom, och det innebär att vi för att kunna öka produktionen först måste gå igenom en period av primitiv socialistisk ackumulation. Vår brist på bröd, kol, lokomotiv, lägenheter och så vidare antar idag formen av brist på cirkulationsmedel därför att vi har flyttat vårt ekonomiska liv till marknadens grundvalar. Därpå har den tunga industrin avundsjukt pekat på den lätta industrins framgångar. Vad betyder det? Det betyder att ekonomins begynnande återhämtning leder till att de tillgängliga resurserna i huvudsak styrs dit där behovet är mest trängande – det vill säga de branscher som producerar varor till arbetarnas och böndernas personliga eller produktiva konsumtion. Nu blomstrar affärerna i företag av denna sort. Dessutom konkurrerar de statligt ägda företagen med varandra på marknaden, och delvis måste de konkurrera med privata företag, som vi vet är väldigt få till antalet. Bara på detta sätt kan den nationaliserade industrin lära sig att fungera på rätt sätt. Det finns inget annat sätt att nå detta mål. Varken ekonomiska förhandsplaner som yxats till inom fyra hermetiskt tillslutna kontorsväggar eller abstrakta kommunistiska predikningar kan garantera oss det. Varenda statsägd fabrik, med sin tekniska chef och handelschef, måste kontrolleras både uppifrån – av de statliga organen – men också underifrån av marknaden som under lång tid framåt kommer att reglera den statliga ekonomin. Allteftersom den statligt ägda lätta industrin börjar ge staten inkomster genom att befästa sig på marknaden kommer vi att få cirkulationsmedel till den tunga industrin. Detta är naturligtvis inte den enda källa som står till statens förfogande. Den har andra källor också: naturaskatten från bönderna, skatter på de privata industrierna och den privata handeln, inkomster från tullavgifter och så vidare.

Vår industris ekonomiska svårigheter är alltså inte självbegränsade till sin natur utan härrör ur hela processen bakom vår ekonomiska återhämtning. Om vårt Ekonomikommissariat skulle gå med på kraven från varenda enskilt industriföretag genom att öka utgivningen av valuta, skulle marknaden kasta tillbaka de överflödiga papperspengarna innan de otåliga fabrikena hade lyckats få ut några nya produkter på marknaden. Med andra ord skulle värdet på rubeln sjunka så katastrofalt i värde att köpkraften av denna fördubblade eller tredubblade utgivning skulle bli mindre än köpkraften hos de pengar som nu cirkulerar. Naturligtvis avsäger sig inte vår stat nyutgivning av valuta, men den måste stå i samklang med den verkliga ekonomiska processen och i samtliga fall beräknas så att statens köpkraft ökar och på så sätt hjälper till med den primitiva socialistiska ackumulationen. För sin del förnekar inte vår stat den planerade ekonomin i sin helhet, det vill säga att göra genomtänkta och bindande korrigeringar av marknadens funktionssätt. Men när staten gör det så utgår den inte

från några förhandskalkyler eller en abstrakt och ytterst otillförlitlig hypotetisk plan, såsom var fallet under krigskommunismen. Dess utgångspunkt är just marknadens faktiska funktionssätt: och ett av verktygen för att reglera marknaden är tillståndet för landets valuta och regeringens centraliserade kreditsystem.

De två lägrens styrker och resurser

Vart leder oss NEP: till kapitalism eller till socialism? Det är givetvis den centrala frågan. Marknad, fri handel med spannmål, konkurrens, arrenden, koncessioner – vad kommer resultatet av allt detta att bli? Om man ger djävulen ett finger, måste man då inte därefter ge honom armen, och sedan en axel och till sist hela kroppen? Vi kan redan bevittna hur det privata kapitalet återuppstår inom handeln, speciellt längs kanalerna mellan städerna och landsbygden. För andra gången genomgår det privata handelskapitalet i vårt land en period av primitiv kapitalistisk ackumulation, alltmedan arbetarstaten genomgår en period av primitiv socialistisk ackumulation. Knappt har det privata handelskapitalet uppstått förrän det obönhörligt även försöker slingra sig in i industrin. Staten arrenderar ut fabriker och verkstäder till privata affärsmän. Följaktligen sker ackumulationen av privat kapital nu inte bara inom handeln utan också inom industrin. Är det då inte sannolikt att Herrar utsugare – spekulanter, köpmän, sådana som skaffat sig koncessioner – kommer att bli starkare under skydd av arbetarstaten, skaffa sig kontroll över en allt större del av landets ekonomi, med hjälp av marknadens mekanismer avleda de socialistiska inslagen och senare vid ett gynnsamt tillfälle också skaffa sig kontroll över statsmakten? Ty vi är lika medvetna som Otto Bauer att ekonomin utgör samhällets grund medan ekonomin är dess överbyggnad. Så innebär egentligen inte allt detta att NEP är en övergång för att återupprätta kapitalismen?

För att besvara denna abstrakta fråga på ett abstrakt sätt kan givetvis ingen förneka att risken för ett återupprättande av kapitalismen är helt utesluten, lika lite som det i allmänhet är uteslutet med tillfälliga nederlag under loppet av all kamp. När vi kämpade mot Koltjak och Denikin, som stöddes av ententen, utsatte vi oss (som Kautsky så godhjärtat förväntade sig från en dag till den andra) för en trolig risk att bli besegrade. Men även om vi tog hänsyn till den teoretiska möjligheten att förlora så inriktade vi i praktiken hela vår politik på seger. Vi kompletterade detta styrkeförhållande med en bestämd vilja och en riktig strategi. Och till sist vann vi. Ännu en gång är det krig mellan samma fiender: arbetarstaten och kapitalismen. Men denna gång äger inte fientligheterna rum på den militära arenan utan på ekonomins område. Medan det under inbördeskriget var en kamp mellan Röda armén å ena sidan och den vita armén å den andra om inflytandet över bönderna, så kämpar idag det statliga kapitalet och det privata kapitalet om bondemarknaden. Under en strid måste man göra en så fullständig och korrekt bedömning som möjligt av de styrkor och resurser som fienden förfogar över och de som står till vårt förfogande. Hur står det till i denna fråga?

Vårt viktigaste vapen under den kamp som förs på grundval av marknaden är – statsmakten. Bara reformistiska dumbommar är oförmögna att inse betydelsen av detta vapen. Borgarklassen förstår det utmärkt. Borgarklassens hela historia visar det.

Ett annat av proletariatets vapen är att landets viktigaste produktivkrafter ligger i dess händer: hela järnvägsystemet, hela gruvindustrin, den förkrossande majoriteten av de företag som betjänar industrin står under arbetarklassens direkta ekonomiska ledning.

Likaså äger arbetarstaten jorden, och i utbyte mot att få bruka den bidrar bönderna varje år med hundratals miljoner pud (en pud motsvarar ungefär 16 kilo) i naturaskatt.

Arbetarmakten håller landets gränser: utländska varor och utländskt kapital kan i allmänhet bara komma in i vårt land inom de gränser som arbetarstaten anser vara önskvärda och legitima.

Sådana är de vapen och medel som det socialistiska uppbygget har.

Våra motståndare får naturligtvis även under arbetarmakten möjlighet att ackumulera kapital – genom att framförallt utnyttja den fria handeln med spannmål. Handelskapitalet kan infiltrera och infiltrerar redan industrin, arrenderar företag, gör profit på dem och växer. Allt detta är helt obestridligt. Men vilka är de inbördes kvantitativa förhållandena mellan dessa stridande krafter? Precis som på alla områden övergår även här kvantitet i kvalitet. Om landets viktigaste produktivkrafter skulle hamna i händerna på det privata kapitalet så skulle det givetvis inte ens kunna vara tal om något socialistiskt uppbygge och arbetarmaktens dagar skulle vara räknade. Hur stor är den faran? Hur nära är den? Bara fakta och siffror kan ge svar på den frågan. Jag ska återge de viktigaste och mest nödvändiga siffrorna.

Vårt järnvägsystem sträcker sig över 63.000 verst, sysselsätter mer än 800.000 personer och ligger helt i statens händer. Ingen kan förneka att järnvägsystemet är en mycket viktig del av det ekonomiska livet och i många avseenden en avgörande faktor, och vi tänker inte släppa det ur våra händer.

Låt oss nu betrakta industrisektorn. Även nu under den Nya ekonomiska politiken är alla industri-företag utan undantag statlig egendom. Förvisso arrenderas en del av dessa företag ut. Men vad är förhållandet mellan de industrier som staten fortsätter att driva själv och de som den har arrenderat ut?

Detta förhållande går att bedöma med följande siffror: det finns mer än 4.000 statsägda och statligt drivna företag som sysselsätter omkring en miljon arbetare. Det finns knappt 4.000 arrenderade företag som sysselsätter inalles omkring 80.000 arbetare. Det innebär att det genomsnittliga antalet arbetare i statliga företag är 207 arbetare per företag, medan det genomsnittliga antalet arbetare i arrenderade företag är 17. Förklaringen till detta är det faktum att det bara är företag inom den lätta industrin som kommer i andra och till största delen tredje hand som har arrenderats ut. Men även av de utarrenderade företagen utnyttjas bara lite mer än hälften (51%) av privata kapitalister: resten av företagen drivs av enskilda kommissariat och distributionskooperativ som hyr dem från staten och driver dem för egen räkning. Med andra ord sysselsätter omkring 2.000 av de minsta företagen 40.000 till 50.000 arbetare som exploateras av det privata kapitalet, mot 4.000 av de mäktigaste och bäst utrustade företagen som sysselsätter omkring en miljon arbetare och drivs av den sovjetiska staten. Inför dessa fakta och siffror är det skrattretande och löjligt att tala om kapitalismens seger ”i allmänhet”. Givetvis konkurrerar de arrenderade företagen med de statligt drivna företagen, och ur abstrakt synvinkel kan man säga att om de arrenderade företagen drivs väldigt bra och de statliga företagen sköts väldigt dåligt, då kommer det privata kapitalet under loppet av många år att sluka upp det statliga kapitalet. Men vi är ännu så länge väldigt långt ifrån detta. Statsmakten har kontroll över den ekonomiska processen, och denna makt ligger i arbetarklassens händer. När arbetarstaten återupprättade marknaden så införde den naturligtvis ett antal juridiska förändringar som är absolut nödvändiga för att uppnå en omsvängning till marknaden. I så måtto som dessa juridiska och administrativa reformer öppnar möjligheter för kapitalistisk ackumulation utgör de en indirekt men mycket viktig eftergift till borgarklassen. Men vår nya borgarklass kommer bara att kunna utnyttja denna eftergift i förhållande till sina ekonomiska och politiska resurser. Vi vet vilka ekonomiska resurser den har. De är mindre än blygsamma. Politiskt är dess resurser lika med noll. Och vi ska göra allt i vår makt för att se till att borgarklassen inte ”ackumulerar kapital” på det *politiska* området. Ni får inte glömma att kreditsystemet och skatteapparaten fortfarande befinner sig i arbetarstatens händer och att de är ett mycket viktigt vapen i kampen mellan den statliga och den privata industrin.

Det är sant att det privata kapitalet spelar en större roll inom handelssektorn. Det finns inga exakta siffror tillgängliga om det ännu. Enligt mycket ungefärliga uppskattningar som gjorts av statistiker på våra distributionskooperativ står det privata handelskapitalet för 30% av handelns omsättning i landet, medan staten och kooperativen står för 70%. Det privata kapitalet fyller i huvudsak rollen som mellanhand mellan jordbruket och industrin och delvis mellan de olika industrigrenarna. Men de viktigaste industriföretagen tillhör staten. Nyckeln till utrikeshandeln ligger också i dess händer.

Staten är den främsta köparen och säljaren på marknaden. Under dessa förhållanden kan distributionskooperativen med framgång konkurrera med det privata kapitalet, och tiden arbetar dessutom för de förstnämnda. Låt oss dessutom återigen upprepa att den trädgårdssax som skatterna utgör är ett mycket viktigt verktyg. Med hjälp av den kommer arbetarstaten att kunna klippa kapitalismens unga planta så att den inte växer alltför överdådigt.

Teoretiskt har vi alltid hävdad att proletariatet under lång tid efter maktövertagandet kommer att vara tvunget att tolerera att de privata företag som är minst teknologiskt utvecklade och minst lämpliga att centralisera blir kvar jämsides med de statliga företagen. Därtill betvivlade vi aldrig att relationerna mellan de statliga och de privata företagen, liksom de ömsesidiga förhållandena mellan enskilda statliga företag eller grupper, skulle regleras av marknaden med hjälp av penningberäkningar. Men av just den orsaken insåg vi följaktligen att det parallellt med den socialistiska ekonomiska omorganiseringen åter skulle uppträda en privat kapitalistisk ackumulation. Men det föll oss aldrig in att vara rädda för att den privata ackumulationen skulle överträffa och förgöra den växande statliga ekonomin. Varifrån och varför uppstår då allt detta tal om kapitalismens oundvikliga seger eller vår påstådda "kapitulation" för den? Det uppstår av det enda skälet att vi i början inte helt enkelt lämnade småföretagen i privata händer utan nationaliserade dem och till och med försökte driva dem för statens egen räkning men sedan arrenderade ut dem. Men oavsett hur man bedömer denna ekonomiska sicksackkurs – vare sig som en tvingande nödvändighet som uppstod ur hela situationen eller som ett taktiskt misstag – så är det helt uppenbart att denna politiska svängning eller "reträtt" inte förändrar något i styrkeförhållandena mellan den statliga industrin och de privat arrenderade sektorerna. På ena sidan har vi statsmakten, järnvägssystemet och en miljon industriarbetare, och på den andra ungefär 50.000 arbetare som exploateras av det privata kapitalet. Vad finns det då för minsta berättigande att påstå att den kapitalistiska ackumulationen under dessa förhållanden är garanterad att besegra den socialistiska ackumulationen?

Det är självklart att vi har alla trumfkort, alla utom ett, som förvisso är väldigt viktigt, nämligen att det privata kapitalet som idag verkar i Ryssland stöds av världskapitalet. Vi är fortfarande omgivna av kapitalismen. Av denna orsak kan och bör man ställa frågan om vår spirande socialism, som fortfarande måste ta till kapitalistiska metoder, till slut inte kan köpas upp av världskapitalismen.

Vid den sortens affärsuppgörelser finns det alltid två parter: köpare och säljare. Men vi har makten – den ligger i händerna på arbetarklassen. Den avgör vilka koncessioner man ska gå med på, deras syfte såväl som deras omfattning. Utrikeshandeln är ett monopol. Det europeiska kapitalet försöker bryta detta monopol. Men de kommer att bli verkligt besvikna. Monopolet på utrikeshandeln är av principiell betydelse för oss. Det är en av våra säkerhetsanordningar mot kapitalismen, som givetvis under vissa förhållanden inte alls skulle ha något emot att köpa upp vår spirande socialism när den nu inte lyckades kväva den med militära medel.

Vad gäller dagens koncessioner, har kamrat Lenin här anmärkt: "Diskussioner är det gott om, koncessioner är sällsynta." (*Skratt.*) Hur ska vi förklara det? Med just det faktum att det från vår sida inte har skett och inte kommer att ske någon kapitulation för kapitalismen. De som är för att återuppta förbindelserna med Sovjetryssland har förvisso mer än en gång hävdad och skrivit att världskapitalismen, som är mitt uppe i sin största kris, behöver Sovjetryssland. England behöver avsättning för sina varor i Ryssland, Tyskland behöver ryskt spannmål, och så vidare i all oändlighet. Detta verkar helt rätt, om man betraktar världen genom pacifistiska glasögon, det vill säga utifrån det "vanliga bondförnuftets" synvinkel, som alltid är helt pacifistiskt. (*Skratt.*) Och det är därför det alltid är förbryllat. Då skulle man tro att de engelska kapitalisterna av alla krafter skulle försöka investera sina tillgångar i Ryssland, man skulle tro att den franska borgarklassen skulle rikta den tyska teknologin åt samma håll, för att skapa nya källor för att kunna betala de tyska krigsskadestånden. Men vi ser inget sådant. Varför inte? Därför att vi lever i en tidsepok då den kapitalistiska jämvikten är fullständigt rubbad, en tidsepok då ekonomiska, politiska och militära kriser omedelbart korsar varandra, en tidsepok av instabilitet, osäkerhet och oupphörlig oro. Det motverkar

borgarklassens förmåga att föra en långsiktig politik, eftersom en sådan politik omedelbart förvandlas till en ekvation med alltför många okända faktorer. Vi lyckades till sist sluta en handelsöverenskommelse med England. Men det ägde rum för ett och ett halvt år sedan. Alla våra affärsuppgörelser med England sker i själva verket fortfarande på hämtköpsbasis, och frågan om koncessioner befinner sig fortfarande på diskussionsplanet.

Om den europeiska och framförallt den engelska borgarklassen trodde att ett omfattande samarbete med Ryssland *omedelbart* skulle leda till en betydande förbättring av Europas ekonomiska situation då skulle Lloyd George och de andra utan tvekan ha slutfört saker och ting på ett annat sätt i Genua. Men de är medvetna om att ett samarbete med Ryssland inte *omedelbart* kan medföra några större och drastiska förändringar. Den ryska marknaden kan inte på några veckor eller ens månader undanröja Englands arbetslöshet. Ryssland kan bara inlemmas i Europas och världens ekonomiska liv gradvis, som en hela tiden växande faktor. På grund av Rysslands enorma omfång, naturresurser, stora befolkning och i synnerhet den stimulans som revolutionen ger, kan landet bli den viktigaste ekonomiska kraften i Europa och hela världen, men inte genast, inte över en natt, utan först efter en period av flera år. Om Ryssland fick lån idag och därmed kunde skynda på sin ekonomiska utveckling, så skulle landet kunna bli en betydelsefull köpare och säljare. Inom fem eller tio år skulle det kunna bli en viktig marknad för England. Men i så fall måste den engelska regeringen tro att den kan klara sig tio år, och att den engelska kapitalismen om tio år skulle vara stark nog för att behålla den ryska marknaden. En politik av verkligt ekonomiskt samarbete med Ryssland kan således bara grunda sig på en politik med mycket breda grundvalar. Men hela poängen är att efterkrigstidens borgarklass inte längre kan föra en långsiktig politik. Den vet inte vad nästa dag kommer att föra med sig, och ännu mindre vad som kommer att hända i övermorgon. Det är ett av tecknen på borgarklassens historiska frånfälle.

Detta verkar förvisso motsägas av Leslie Urquharts³ försök att sluta ett inte mindre än 99-årigt avtal med oss. Men denna motsättning är verkligen bara skenbar. Urquharts syfte är mycket enkelt och på sitt sätt oantastligt: om kapitalismen ska överleva i England och resten av världen under de kommande 99 åren måste Urquhart också behålla sina koncessioner i Ryssland! Men vad händer om den proletära revolutionen inte bryter ut om 99 år eller ens 9 år utan mycket tidigare? Vad händer då? I så fall vore Ryssland naturligtvis det sista stället där världens exproprierade ägare skulle kunna behålla sina egendomar. Men en person som håller på att bli av med huvudet har ingen anledning att gråta över sin hårkalufs...

När vi först erbjöd långsiktiga koncessioner drog Kautsky slutsatsen att vi hade förlorat hoppet om att den proletära revolutionen snart skulle äga rum. Idag borde han rent ut dra slutsatsen att vi har skjutit upp revolutionen i åtminstone 99 år. Men en sådan slutsats, som vore helt värdig denna ärevördiga men något illa medfarna teoretiker, vore helt grundlös. När vi skriver under en viss koncession är vi i själva verket bara juridiskt och administrativt förbundna i förhållande till denna koncession, men ingalunda gentemot världsrevolutionens framtida förlopp. Den sistnämnda måste klara av flera svåra hinder utöver våra överenskommelser om koncessioner.

Socialdemokraterna härleder inte sovjetmaktens påstådda "kapitulation" inför kapitalismen ur en analys av fakta och siffror, utan från allmänna påståenden, ganska ofta från begreppet "statskapitalism" som vi använder angående vår statliga ekonomi. Enligt min uppfattning är detta begrepp varken exakt eller lyckligt. I sin rapport har kamrat Lenin redan betonat att detta begrepp måste sättas inom citationstecken, det vill säga användas med största försiktighet. Det är ett mycket viktigt påpekande eftersom inte alla är tillräckligt försiktiga. I Europa tolkade till och med kommunisterna detta begrepp helt felaktigt. Det finns många som tror att vår industri utgör en verklig statskapita-

3 **Leslie Urquhart** var en engelsk industriman och finansär som under tsarismen ägde många fabriker och verkstäder i Uralbergen och Sibirien, och var direktör för den rysk-asiatiska banken. Under inbördeskriget var Urquhart en av initiativtagarna till den imperialistiska invasionen av Sovjetunionen. 1922 inledde han förhandlingar om koncessioner.

lism i ordets egentliga betydelse som det generellt har accepterats bland marxister. Det är inte alls fallet. Om man talar om statskapitalism så görs det med mycket stora citationstecken, så stora att de skymmer själva ordet. Varför? Av ett mycket uppenbart skäl. När man använder detta begrepp får man inte bortse från statens klasskaraktär.

Vi bör komma ihåg att begreppet själv har ett socialistiskt ursprung. Jaurès och överhuvudtaget de franska reformisterna som sökte efterlikna honom brukade tala om ett ”konsekvent förstatligande av den demokratiska republiken”. På detta svarade vi marxister, att så länge den politiska makten låg kvar i händerna på borgarklassen så var detta förstatligande egentligen inte alls något förstatligande, och skulle inte leda till socialism utan bara till statskapitalism. Annorlunda uttryckt skulle olika kapitalisters ägande av olika fabriker, järnvägar och så vidare ersättas av att ett enda borgerligt företag vid namn staten ägde alla företag, järnvägar och så vidare. I så måtto som borgarklassen har kvar den politiska makten kommer den i sin helhet att fortsätta att suga ut proletariatet med hjälp av statskapitalismen, precis som enskilda borgare suger ut ”sina egna” arbetare med hjälp av ett privat ägande. Begreppet ”statskapitalism” fördes således fram, eller användes åtminstone, på ett polemiskt sätt av de revolutionära marxisterna mot reformisterna, för att förklara och visa att ett verkligt förstatligande sker först sedan arbetarklassen har erövat makten. Som ni känner till byggde reformisterna hela sitt program kring reformer. Vi marxister avvisade aldrig sociala reformer. Men vi sa att perioden av socialistiska reformer skulle inledas först sedan proletariatet hade erövat makten. Det fördes diskussioner om det. Idag ligger makten i Ryssland i arbetarklassens händer. Det finns ingen utsugning av klasser här, och följaktligen existerar heller inte kapitalismen även om dess former fortfarande lever kvar. Arbetarstatens industri är i sina utvecklingstendenser en socialistisk industri, men för att utvecklas använder den metoder som uppfanns av den kapitalistiska ekonomin och som vi långt ifrån har kommit över ännu.

Under en verklig statskapitalism, det vill säga under ett borgerligt styre, innebär statskapitalismens tillväxt att den borgerliga staten blir rikare och att dess makt över arbetarklassen ökar. I vårt land medför den sovjetiska statliga industrins tillväxt att socialismen själv växer och att proletariatets makt stärks.

Mer än en gång i historien har vi sett hur utvecklingen av ekonomiska fenomen som i princip är nya sker inom det gamla höljet, och dessutom äger rum med hjälp av de mest varierande kombinationer. När industrin slog rot i Ryssland på Peter den stores tid och därefter, var det ännu under feodalismens lagar, och även om fabriker och verkstäderna byggdes upp efter mönster från den tidens Europa så byggdes de ändå upp på feodala grunder, det vill säga att livegna bönder knöts till dem i form av arbetskraft. (Fabriker kallades herrgårdsfabriker.) Kapitalister som Stroganoff, Demidov⁴ och andra, som ägde dessa fabriker, utvecklade kapitalismen inom det feodala höljet. På liknande sätt måste socialismen oundvikligen ta sina första steg inom kapitalismens hölje. Det går inte att genomföra en övergång till perfekta socialistiska metoder genom att försöka hoppa över sitt eget huvud, i synnerhet om det råkar vara så att ens huvud inte är särskilt rent eller välkammad, vilket råkar vara fallet med våra egna ryska huvuden. Jag hoppas att denna anmärkning inte tas på fel sätt, den är inte personlig. Vi måste lära oss och lär hela tiden.

Kriteriet arbetsproduktivitet

Men det återstår en viktig och grundläggande fråga för att avgöra en samhällsregim livsduglighet som vi inte alls har berört. Det är frågan om ekonomins produktivitet, inte bara de enskilda arbetarnas produktivitet utan hela den ekonomiska regimen produktivitet. Mänsklighetens historiska utveckling består just av att en regim som garanterar en högre arbetsproduktivitet ersätter regimer

⁴ **Familjen Stroganoff** var en gammal rysk handelsfamilj som verkade i stor skala så långt tillbaka som på Ivan den förskräckliges tid på 1500-talet. I slutet av 1700-talet förvandlades denna familj till ägare av storskaliga kapitalistiska industrier.

med lägre produktivitet. Kapitalismen avlöste det gamla feudala samhället bara på grund av att människans arbete är mer produktivt under kapitalets styre. Och den viktigaste och enda orsaken till att socialismen fullständigt och definitivt kommer att besegra kapitalismen är att den kommer att säkerställa en avsevärt större mängd produkter per enhet mänskligt arbete. Kan vi redan säga att våra statliga företag är mer produktiva än under en kapitalistisk regim? Nej, det återstår ännu att uppnå det. Det är inte bara så att amerikanerna, engelsmännen, fransmännen och tyskarna arbetar bättre och mer produktivt i sina kapitalistiska fabriker än vad vi gör – det var fallet redan före revolutionen – utan vi brukade själva arbeta bättre före revolutionen än idag. Denna omständighet kan vid ett första påseende verka vara ett fördömande av sovjetregimen. Våra borgerliga motståndare, och som ett eko av dem givetvis också våra socialdemokratiska kritiker, utnyttjar så mycket som möjligt det faktum att vår ekonomi har så låg produktivitet. Under Genuakonferensen förkunnade den franska delegaten Colrat⁵ som svar till Tjitjerin med typisk borgerlig förmäthenhet att den sovjetiska delegationen med tanke på Rysslands ekonomiska tillstånd överhuvudtaget inte hade rätt att säga ett ord om ekonomiska angelägenheter. Vid en första anblick kan detta argument verka förkrossande. Men i själva verket är det bara tecken på en bottenlös historisk och ekonomisk okunskap. Det vore naturligtvis lysande om vi redan nu kunde bevisa socialismens överlägsenhet inte bara med teoretiska argument från våra tidigare erfarenheter utan med hjälp av materiella fakta. Det vill säga om vi kunde visa att våra fabriker och verkstäder tack vare sin större centralisering och effektivitet säkerställde högre arbetsproduktivitet än motsvarande företag före revolutionen. Men vi har inte uppnått detta ännu. Inte heller går det att uppnå så snart. Det vi har nu är inte socialism till skillnad från kapitalism, utan en strävsam process för att uppnå övergången från det ena till det andra, och dessutom bara de inledande och mycket plågsamma stegen i denna övergång.

Med en omskrivning av Marx' berömda ord kan man säga att vi lider av det faktum att vårt land fortfarande har kvar enorma rester av kapitalism mitt ibland de första ansatserna till socialism.

Precis som levnadsstandarden har faktiskt arbetsproduktiviteten sjunkit i vårt land. Förra året var skördarna inom jordbruket ungefär tre fjärdedelar av den genomsnittliga avkastningen före kriget. Situationen är ännu dystrare inom industrin: i år är vår produktion omkring en fjärdedel av förkrigstidens produktion. Detta är mycket dystra fakta. Men hur stod det till under övergången från feodalism till kapitalism? Var situationen annorlunda då? Det rika kapitalistiska samhället som skryter över sina rikedomar och sin kultur uppstod också ur en revolution, och dessutom en ytterst destruktiv sådan. När det kommer till kritan löstes den historiska uppgiften att skapa villkoren för en högre arbetsproduktivitet av den borgerliga revolutionen, eller rättare sagt ett antal revolutioner. Men hur ägde den rum? Genom en mycket omfattande förödelse och en tillfällig nedgång för den materiella kulturen. Låt oss illustrera detta med fallet Frankrike självt. I egenskap av borgerlig minister är herr Colrat givetvis inte skyldig att vara bekant med sitt eget passionerat älskade fosterlands historia. Men vi är å andra sidan bekanta med Frankrikes och dess revolutions historia. Det kvittar om vi vänder oss till reaktionären Taines eller socialisten Jaurès'⁶ skrifter, i båda fallen kan vi konstatera många målande fakta för att beskriva Frankrikes fruktansvärda tillstånd efter sin revolution. Förödelserna var så omfattande att Frankrikes utarmning inte minskade ens efter den nionde termidor,⁷ det vill säga fem år efter revolutionens utbrott, utan tvärtom successivt blev allt värre. Under den stora franska revolutionens tionde år, då Napoleon Bonaparte redan var förste konsul, fick Paris med en befolkning på 500.000 invånare en daglig tilldelning av mjöl på mellan 300 och 500 säckar, medan

5 **Colrat** var vän till ärkereaktionären Poincaré och innehade posten som justitieminister i 1923 års franska regering.

6 **Auguste Taine** var en framstående fransk historiker och litteraturkritiker på 1800-talet. Han populariserade och spred Hegels historiska åskådning och blev berömd för sina skrifter om engelsk litteratur och den franska revolutionsperioden. Hänvisningen till **Jaurès'** skrifter om den stora franska revolutionen är *History of Socialism* som Jaurès var redaktör för.

7 **Nionde termidor** 1794 var den dag då det revolutionära jakobinska konventet störtades och kontrarevolutionen inleddes.

stadens existensminimum var 1.500 säckar. En av den första konsulns största bekymmer var att dagligen kontrollera mjölleveranserna. Sådan var situationen – var god observera det! – tio år efter inledningen av den stora franska revolutionen. Vid den tidpunkten hade Frankrikes befolkning minskat – på grund av svält, epidemier och krig – i 37 av de 58 departementen. Självfallet tittade dåtidens engelska Colrat och Poincaré på det ödelagda Frankrike med yttersta förakt.

Vad betyder allt detta? Det betyder helt enkelt att revolutioner är en mycket hård och kostsam metod för att lösa frågan om samhällets ekonomiska omvandling. Men historien har inte hittat någon annan metod. Revolutionen slår upp dörren för en ny politisk samhällsordning men gör det med hjälp av en oerhört ödeläggande katastrof. I vårt land hade revolutionen dessutom föregåtts av krig. Vi befinner oss inte på det tionde året av vår revolution – var god observera även detta! – utan bara i början av det sjätte året, och vår revolution är mycket mer djupgående än den stora franska revolutionen som bara ersatte en sorts utsugning med en annan, medan vi ersätter ett samhälle som grundas på människans utsugning av människan med ett samhälle som grundas på mänsklig solidaritet. Sammanstötningarna har varit mycket hårda och har orsakat stor förödelse – och det som först faller i ögonen är revolutionens stora omkostnader. Vad gäller revolutionens största erövringar så förverkligas de bara gradvis under flera år och decennier.

Bara häromdagen råkade jag av en slump stöta på ett tal som gällde den fråga vi intresserar oss för. Talet hölls av den franske kemisten Berthelot, son till den mer berömda kemisten Pierre Berthelot, som talade i egenskap av medlem i Vetenskapsakademien. Så här löd den tanke han förde fram, och jag citerar ur texten som återgavs av *Le Temps*:

Under alla historiska epoker och på vetenskapens, politikens såväl som de samhällseliga företeelsernas område, har det varit de väpnade konflikternas storartade och fruktansvärda privilegium att med blod och järn skynda på de nya tidernas födelse.

Herr Berthelot tänkte naturligtvis i första hand på krig. Men i grund och botten har han icke desto mindre rätt, ty i den mån krig har tjänat de revolutionära klassernas sak har de också avsevärt stimulerat den historiska utvecklingen. Men i den mån krig har tjänat förtryckarnas sak – vilket oftast har varit fallet – så har de ofta givit de förtrycktas rörelse en knuff framåt. Berthelots uttalande gäller ännu mer direkt revolutionen: ”Väpnade konflikter” mellan klasser som drar med sig omfattande förödelse medför samtidigt ”de nya tidernas födelse” Utifrån dessa överväganden sluter vi oss till att revolutionernas kostnader inte alls är något slöseri (*faux frais* som fransmännen säger). Men det går inte att begära utdelning innan räkningarna förfaller till betalning. Och vi måste be våra vänner om fem år till. På revolutionens tionde år, det vill säga det år då Napoleon höll noggrann kontroll över antalet mjölsäckar till det svältande Paris, kommer vi att befinna oss i en ställning där vi kan visa på socialismens överlägsenhet över kapitalismen på det ekonomiska området, inte bara med teoretiska argument utan med hårda fakta. Och vi är förvissade om att vi tills dess kommer att ha talande fakta till hands.

Men finns det inte på vägen mot dessa framtida framgångar risk för att vår regim kan genomgå ett kapitalistiskt förfall – just på grund av vår industris extremt bedrövliga tillstånd idag? Som jag redan har sagt så har bönderna i år skördat omkring tre fjärdedelar av förkrigsårens skördar, medan å andra sidan industrin producerade allt som allt en fjärdedel av förkrigstidens produktion. Därmed har de inbördes förhållandena mellan städerna och landsbygden rubbats på ett oerhört sätt, och i hög grad till städernas nackdel. Under dessa förhållanden kommer inte den statliga industrin att kunna tillhandahålla motsvarande produktion till bönderna som deras spannmål, och det överskott som böndernas säljer på marknaden kommer att utgöra grunden till privat kapitalistisk ackumulation. I grund och botten är detta resonemang givetvis riktigt. Marknadsförhållandena har sin egen logik oavsett vilka mål vi må ha för att återupprätta dem. Men även här är det viktigt att slå fast de rätta kvantitativa inbördes förhållandena. Om bönderna skulle sälja hela sin skörd på marknaden så skulle det, med tanke på vår industris fyrfaldiga försvagning, innebära direkta konsekvenser för den

socialistiska utvecklingen. Men i själva verket producerar bönderna i huvudsak för sin egen personliga konsumtion. Utöver detta måste bönderna i år betala staten mer än 350 miljoner pud i naturaskatt. Bönderna kommer bara att sälja den del av överskottet på marknaden som är kvar efter att deras personliga behov har tillfredsställts och naturaskatten är betald. Det kommer för innevarande år knappast att övergå till mer än 100 miljoner pud. Och dessutom kommer en viktig, om inte avgörande del av detta överskott på 100 miljoner pud, att köpas upp av distributionskooperativen eller av statliga institutioner. Således står inte den statliga industrin mot bondeekonomin i sin helhet utan bara mot en ännu så länge obetydlig del av den, som säljer sina produkter på marknaden. Bara denna del av bönderna (eller rättare sagt bara en bråkdel av denna del) utgör en källa till privat kapitalistisk ackumulation. I framtiden kommer denna bråkdel utan tvekan att växa. Men jämsides med det kommer också den förenade statliga industrins produktivitet att växa. Och det finns absolut ingen grund för att dra slutsatsen att den statliga industrins tillväxt kommer att halka efter välståndet inom jordbruket. Som vi snart ska se grundar sig huvudsakligen den skarpsinniga kritiken från den stagnerande Två-och-ett-halvte internationalens herrar antingen på okunnighet eller ett missförstånd av elementära ekonomiska förhållanden i Ryssland, som de tar form under de konkreta villkor i tid och rum som existerar idag.

Angående den socialdemokratiska kritiken

Vid vårt fyraårsjubileum, det vill säga för ett år sedan, ägnade Otto Bauer en hel broschyr åt vår ekonomi. I denna broschyr sammanfattar Bauer på ett artigt och lismande sätt allt det som våra mer lynniga fiender i det socialdemokratiska lägret har brukat säga om vår Nya ekonomiska politik, alltmedan de tuggade fradga. För det första, berättar han för oss, är den Nya ekonomiska politiken ”en kapitulation för kapitalismen”, men det är just det som enligt Bauer är bra och realistiskt med den. (Dessa herrar betraktar undantagslöst första bästa knäfall inför borgarklassen som realism.) Bauer fortsätter och läxar upp oss att den ryska revolutionens slutgiltiga resultat inte kunde vara något annat än inrättandet av en borgerligt demokratisk republik, och han, Bauer, försäkrar oss att det är vad han förutsade så tidigt som 1917. Men vi vill minnas att ”förutsägelserna” från dessa den Två-och-ett-halvte internationalens oansenliga hjältar år 1919 uttrycktes i något annan ton. På den tiden talade de om kapitalismens sammanbrott och inledningen av en revolutionär socialistisk epok. Men även den största idiot i världen kommer att vägra tro, att om kapitalismen närmar sig sin dom i hela världen, så skulle dess blomstertid vara för handen i det revolutionära Ryssland där arbetarklassen har makten!

Så 1917 när Otto Bauer fortfarande hade kvar sin jungfruliga tro på kapitalismens och Hapsburgmonarkins fortlevnad skrev han att den ryska revolutionen måste sluta med att det upprättas en borgerlig stat. Men inom politiken är den socialistiska opportunisten alltid impressionistisk. Bauer häpnade över revolutionen och kippade efter andan i bränningarna efter den, och medgav 1919 att kapitalismen höll på att falla samman och att en revolutionär epok stod för dörren! Men i så måtto som den revolutionära vågen, tack gode Gud, åter håller på att ebba ut, tar vårt orakel hastigt sin tillflykt till sin profetia från 1917. Ty som vi känner till har han lyckligtvis två omgångar profetior till hands och kan använda den som verkar passa för tillfället. (*Skratt.*) Bauer fortsätter med följande resonemang:

”Det vi ser återupprättas (i Ryssland) är alltså en kapitalistisk ekonomi som domineras av en ny borgarklass som stödjer sig på miljontals bondehushåll – en kapitalistisk ekonomi till vilken lagstiftningen och den statliga administrationen måste anpassa sig antingen de vill eller ej.” Förstår ni nu vad vårt Sovjetryssland representerar? Redan för ett år sedan förkunnade denne herre att den sovjetiska ekonomin och den sovjetiska staten dominerades av en ny borgarklass. Uthyrningen av dåligt utrustade företag som, som jag har sagt, sysselsätter omkring 50.000 arbetare – mot en miljon arbetare i de bästa statliga företagen – är enligt Bauer ”sovjetmaktens kapitulation för industri-

kapitalet”!

För att underbygga dessa lika idiotiska som cyniska påståenden med ett nödvändigt historiskt rättfärdigande hävdar Bauer: ”Efter långvarig tvekan har den sovjetiska regeringen sent omsider (!!)

Kort sagt den ena kapitulationen efter den andra!

Eftersom många kamrater helt naturligt kommer att ha diffusa minnen av detaljerna i vår historia, låt mig påminna om att vi så tidigt som 4 februari 1919 via radio gav följande förslag till samtliga kapitalistiska regeringar:

1. Vi erbjöd oss att erkänna den utlandsskuld som Ryssland ådragit sig.
2. Vi erbjöd oss att lämna våra råvaror som säkerhet och garanti för att betala skulden med ränta.
3. Vi erbjöd oss att bevilja koncessioner – när det passade dem.
4. Vi erbjöd territoriella eftergifter i form av att ententens trupper eller deras ryska ombud militärt kunde ockupera vissa områden.

Allt detta erbjöd vi den 4 februari 1919 till den kapitalistiska världen för att de skulle lämna oss i fred. Och i april samma år upprepade vi våra förslag i ännu större detalj till den inofficiella amerikanska ambassadören – vad hette nu karln? (*Skratt.*) Jo, Bullitt var det. Nå, kamrater, om ni jämför dessa förslag med de som våra representanter avvisade i Genua och i Haag, så ser ni att trenden inte har varit mot att göra större eftergifter utan snarare mot att mer beslutsamt försvara våra revolutionära erövringar. Idag erkänner vi inga skulder, vi varken förbinder oss eller vill lämna råvaror som säkerhet, vi är mycket nogräknade i frågan om koncessioner, och på inga villkor är vi villiga att tolerera ockupationstrupper på vårt territorium! Det har skett en del förändringar sedan 1919.

Otto Bauer har redan informerat oss om att inriktningen på hela denna utveckling är mot ”demokrati”. Denna Kautskys elev och Martovs lärare läxar upp oss så här: ”Återigen har det bekräftats att en omvälvning av den ekonomiska grunden måste följas av ytterligare en omvälvning av hela den politiska överbyggnaden.”

Det är helt rätt att det både delvis och i sin helhet existerar just det inbördes förhållande som Bauer anger mellan den ekonomiska grunden och den politiska överbyggnaden. Men för det första förändrar sig ingalunda Sovjetrysslands ekonomiska grundvalar på det sätt som Otto Bauer beskriver, och inte ens på det sätt som Leslie Urquhart önskar, och vars anspråk i denna fråga vi måste medge väger mycket tyngre än Bauers. Och för det andra, i den mån de ekonomiska grundvalarna verkligen förändras i riktning mot kapitalistiska förhållanden, så äger dessa förändringar rum i en sådan takt och sådan omfattning att de utesluter risken att tappa kontrollen över denna ekonomiska process.

Ur rent politisk synvinkel går hela frågan i korthet fortfarande ut på att arbetarklassen vid makten erbjuder den ena eller andra viktiga eftergiften till borgarklassen. Men det är ändå långt från ”demokrati”, det vill säga att överföra makten i kapitalisternas händer. För att uppnå detta mål skulle borgarklassen behöva genomföra en framgångsrik kontrarevolutionär omvälvning. Och för denna omvälvning måste den ha tillgång till motsvarande styrkor. I detta avseende har vi lärt oss en del från borgarklassen själv. Under hela 1800-talet gjorde inte borgarklassen något annat än att växla mellan förtryck och eftergifter. Den gjorde eftergifter till småbourgeoisien, till bönderna och arbetarklassens övre skikt, samtidigt som den skoningslöst sög ut de arbetande massorna. Dessa eftergifter var antingen politiska eller ekonomiska eller en kombination av båda. Men hela tiden gjordes eftergifterna av en härskande klass som bestämt höll tag i statsmakten. Vid en första anblick verkade en del av borgarklassens experiment på detta område väldigt äventyrliga – exempelvis

införandet av allmän rösträtt. Marx betecknade den lagliga begränsningen av arbetstiden i England som en seger för en ny princip. Vems princip? Arbetarklassens princip. Men som vi är mycket väl medvetna om är det fortfarande en lång väg kvar från en delvis seger för denna princip till att den engelska arbetarklassen erövrar den politiska makten.

Den härskande borgarklassen delade ut eftergifter samtidigt som de behöll full kontroll över statsbudgetens debet och kredit. Deras styrande politiker bestämde vilka eftergifter man kunde gå med på inte bara utan att hota deras fasta grepp om makten, utan tvärtom också för att stärka det borgerliga styret. Mer än en gång har vi marxister sagt att borgarklassen har uttömt sitt historiska uppdrag. Under tiden behåller den än idag fortfarande makten i sina händer. Det innebär att förhållandet mellan den ekonomiska grunden och den politiska överbyggnaden ingalunda följer en rät linje. Vi ser hur en klassregim kan hålla sig kvar under ett antal decennier efter att den har kommit i uppenbar motsättning till den ekonomiska utvecklingens behov.

Vad finns det för teoretisk grund att påstå att de eftergifter som arbetarstaten gör till borgerliga förhållanden automatiskt måste innebära att arbetarstaten ersätts av en kapitalistisk stat? Om det är sant att kapitalismen har gjort slut på sig själv i världsskala – och det är utan tvekan sant – då bevisar det arbetarstatens progressiva historiska roll. Arbetarstatens eftergifter till borgarklassen utgör helt enkelt en kompromiss som dikteras av utvecklingens svårigheter, men denna utveckling är i sig själv förutbestämd och garanterad av historien. Om våra eftergifter skulle växa utan gräns, mångfaldigas och hopa sig, om vi började hyra ut allt fler och allt nyare grupper av industriföretag, om vi började ge koncessioner inom de viktigaste delarna av gruvindustrin eller järnvägssystemet, om vår politik under ett antal år skulle halka neråt på koncessionernas rutschbana, då skulle givetvis den oundvikligen komma då de ekonomiska grundvalarnas sönderfall skulle leda till att den politiska överbyggnaden rasade ihop. Jag talar om sammanbrott och inte förfall, ty kapitalismen kan inte slita makten ur det kommunistiska proletariats händer annat än med hjälp av ett våldsamt och skoningslöst inbördeskrig. Men var och en som ställer denna fråga förutsätter därmed att makten över världen och den europeiska borgarklassen kommer att förbli stark och beständig. Det är vad alltihopa i slutändan reduceras till. När de socialdemokratiska teoretikerna å ena sidan medger i sina söndagsartiklar att kapitalismen, speciellt i Europa, har överlevt sig själv och har blivit en broms på den historiska utvecklingen, och å den andra försäkrar att utvecklingen i Sovjetryssland oundvikligen måste sluta med den borgerliga demokratins seger – så hamnar de i en helt hopplös och banal motsättning som är fullt värdig dessa tröga och uppblåsta virrpannor. Vår Nya ekonomiska politik är ämnad för de speciella förhållandena vid en viss tid och plats: det är en manöver från en arbetarstat som fortfarande lever omringad av kapitalismen och som bestämt räknar med en revolutionär utveckling i Europa. Att använda absoluta kategorier som kapitalism och socialism och "tillräckligt" motsvarande politiska överbyggnader för att avgöra Sovjetrepublikens öde tyder på en fullständig oförmåga att förstå övergångsperiodens villkor. Det är utmärkande för formalismen och inte marxismen. Man kan aldrig utesluta tidsfaktorn ur de politiska kalkylerna. Om man antar att kapitalismen kommer att fortleva i Europa under ytterligare ett sekel eller halvsekel och att Sovjetryssland kommer att bli tvunget att anpassa sin ekonomiska politik till kapitalismen då kommer frågan att lösa sig automatiskt. Ty om man antar det så förutsätter man redan på förhand att den proletära revolutionen misslyckas i Europa och att det påbörjas en ny period av kapitalistisk pånyttfödelse. På vilka möjliga grundvalar? Eftersom Otto Bauer har lyckats upptäcka mirakulösa tecken på en kapitalistisk återuppståndelse i dagens Österrike, då är det självklart att Sovjetrysslands öde är förutbestämt. Men vi kan fortfarande inte se några mirakel och inte heller tror vi på mirakel. Under nuvarande förhållanden i världen skulle ur vår synvinkel ett fortsatt flera decennier långt europeiskt borgerligt styre inte innebära en ny blomstring för kapitalismen utan Europas ekonomiska förfall och kulturella sönderfall. Allmänt sett går det inte att förneka att en sådan historisk utveckling skulle kunna dra ner även Sovjetryssland i avgrunden. I så fall är det en andrahandsfråga om vårt land kommer att gå via ett demokratiskt stadium eller drabbas av någon annan sorts förfall. Men vi

ser ingen som helst anledning att ansluta oss till Spenglers⁸ filosofi, Vi räknar bestämt med Europas revolutionära utveckling. Den Nya ekonomiska politiken är bara vår anpassning till takten på denna utveckling.

Uppenbarligen känner sig Otto Bauer själv illa till mods över att den kapitalistiska demokratin ingalunda följer så direkt på de förändringar som har ägt rum i vår ekonomi. Av detta skäl väddar han mycket rörande till oss att hjälpa den kapitalistiska utvecklingstendensen mot den socialistiska. Bauer skriver: ”Återuppbyggnaden av den kapitalistiska ekonomin går inte att genomföra under det kommunistiska partiets diktatur. Den nya kursen inom ekonomin kräver en ny politisk kurs.” Är det inte så man nästan blir rörd till tårar? Samma person som har givit så underbar ekonomisk och politisk hjälp till Österrikes blomstring... (*Skratt.*) Denne man ber oss enträget: ”Lägg för guds skull märke till att kapitalismen inte kan blomstra under partiets diktatur.” Just det. Och det är just av det skälet som vi, med förlov sagt alla Bauer, bibehåller vårt partis diktatur! (*Höga skratt. Applåder.*)

I vårt land delas eftergifterna till kapitalismen ut av det kommunistiska partiet, i egenskap av arbetarstatens ledare. För närvarande förs det en intensiv debatt i vår press om att gå med på koncessioner till Leslie Urquhart. Ska vi göra det eller inte? Denna diskussion är ämnad att klargöra både de materiella villkoren i kontraktet och bedöma detta kontrakt utifrån dess roll i hela det sovjetiska ekonomiska systemet. Kanske koncessionen är alltför genomgripande? Kan inte kapitalisterna med hjälp av denna koncession borra ner sina rötter alltför djupt i vår industriekonomi? Det finns för- och nackdelar. Vem avgör dem? Arbetarstaten. Givetvis innehåller NEP enorma eftergifter till borgerliga förhållanden och till borgarklassen själv. Men det är vi som avgör gränserna för dessa eftergifter. Vi är herrar. Nyckeln till dörren finns i våra händer. Staten är i och av sig själv en oerhört viktig faktor i det ekonomiska livet. Och vi har inte den minsta avsikt att låta denna faktor glida oss ur händerna.

Världssituationen och de revolutionära perspektiven

Låt mig upprepa: de socialdemokratiska framtidsförsägelserna angående konsekvenserna av vår Nya ekonomiska politik härrör helt och hållet ur uppfattningen att den proletära revolutionen inte är möjlig i Europa under nästa historiska period. Vi kan inte hindra dessa herrar från att vara pessimister på proletariatets bekostnad och optimister till borgarklassens förmån. Det råkar vara det historiska kall som den Andra internationalens epigoner har. Vad oss anbelangar ser vi ingen anledning att betvivla eller förändra den analys av världssituationen som vi formulerade i de teser som antogs av Kommunistiska internationalens tredje kongress.⁹ Under de 18 månader som har förflutit sedan dess har inte kapitalismen kommit ett enda steg närmare att återupprätta sin jämvikt som fullständigt rubbades av kriget och dess följder. I ett tal den 9 november, den tyska republikens födelsedag, gav den engelska utrikesministern lord Curzon en ganska bra sammanfattning av världssituationen. Jag vet inte hur många av er som har kunnat läsa detta tal, så jag tänker därför citera ett stycke ur det som förtjänar att citeras. Curzon säger:

”Alla makter har gått ur kriget med försvagad och bruten energi. Vi (engelsmännen) lider själva under en tung skattebörda som trycker ner vårt lands industri. Vi har ett stort antal arbetslösa inom alla branscher... Vad gäller Frankrike är landets skuldbörda enorm och det kan inte skaffa fram pengar till krigsskadestånden... Tyskland är politiskt instabilt och landets ekonomiska är paralyserat av en förfärlig valutakris... Ryssland befinner sig fortfarande utanför de europeiska ländernas familj. Det befinner sig fortfarande under kommunistisk fana” – det förefaller som om Curzon inte alls är

8 **Spengler** var en populär reaktionär tysk författare som 1920-1921 skrev ett antal böcker om Europas nedgång som skapade sensation på den tiden. I dessa skrifter förde Spengler fram uppfattningen att den europeiska kulturen var dömd. Hans skrifter uttrycker å ena sidan pessimismen hos en härskande klass som överlevt sig själv. Å andra sidan är hans filosofi fullproppad med en preussisk feodalherres skoningslöshet och arrogans. Spenglers ”filosofi” användes i stor utsträckning av den nazistiska propagandaapparaten.

9 Se *Kominterns tredje kongress* på marxistarkiv.se, s 3 – öa.

överens med Otto Bauer (*skratt*) – ”och fortsätter med sin propaganda över hela världen” – vilket är helt felaktigt (*skratt*) – ”Italien”, fortsätter Curzon, ”har genomgått ett antal sammanstötningar och regeringskriser” – har långt ifrån gått igenom! Jag skulle vilja säga att Italien fortfarande genomgår det (*skratt*) – ”Främre Orienten befinner sig i fullkomligt kaos. Situationen är förfärlig.”

Till och med vi ryska kommunister skulle ha svårt att göra bättre världsomspännande propaganda än Curzon. ”Situationen är förfärlig.” På Sovjetrepublikens femårsdag är detta en försäkran vi får från en av den starkaste europeiska maktens mest auktoritativa företrädare. Och han har rätt: situationen är förfärlig. Och låt oss tillägga att det är nödvändigt att hitta en utväg ur denna förfärliga situation. Den enda utvägen är *revolutionen*.

Nyligen bad en italiensk korrespondent mig att bedöma den nuvarande världssituationen. Jag gav följande och för övrigt ganska banala svar: ”Borgarklassen klarar inte längre av att härska” – vilket som vi just har sett i det stora hela bekräftas av lord Curzon – ”medan arbetarklassen ännu inte klarar av att gripa makten. Det är detta som avgör vår epoks illavarslande karaktär.” Det var kärnan i mina anmärkningar. För tre eller fyra dagar skickade en vän i Berlin mig ett urklipp ur det senaste numret av *Freiheit* just innan dess bortgång. Rubriken är ”Kautskys seger över Trotskij”. (*Skratt.*) Den hävdar att *Rote Fahne* inte kan samla tillräckligt mod för att höja sin röst mot min kapitulation inför Kautsky – trots att, som ni känner till kamrater, *Rote Fahne* oftast inte har varit ovillig att kritisera mig ens när jag haft rätt. Men den historien hör till den tredje världskongressen och inte den fjärde. (*Bifall och skratt.*) Nå, jag hade sagt till den italienska journalisten: ”Kapitalisterna är redan oförmögna att härska medan arbetarna ännu inte är förmögna att härska. Sådan är vår epoks karaktär.” Varpå *Freiheit*, i salig åminnelse, kommenterar så här: ”Det som Trotskij här för fram som sin *egen* uppfattning är en åsikt som tidigare förts fram av Kautsky.” Så jag är praktiskt taget skyldig till plagiat. Det är ett högt pris att betala för en ynka intervju. Jag måste säga att det inte är någon särskilt trevlig sysselsättning att ge intervjuer, och att vi här i Ryssland inte intervjuas av fri vilja utan alltid efter stränga order från vännen Tjitjerin. Även om vi under den Nya ekonomiska politikens tidsålder har avvisat en överdriven centralism, så märker ni att en del saker ändå har förblivit centraliserade i Ryssland. Hursomhelst är det kommissariatet för utrikes ärenden som har centraliserat alla order om intervjuer. (*Skratt.*) Och eftersom intervjuer är obligatoriska kör man med sina mest väl valda och utslitna plattityder. Jag får erkänna att jag i detta speciella fall aldrig betraktade uttalandet att vår period var av övergående karaktär som min egen uppfinning. Om det går att lita på *Freiheit* får jag nu höra att den andlige fadern till denna aforism är ingen annan än Kautsky. Om det verkligen stämmer så vore det ett alltför hårt straff för min intervju. För allt som Kautsky nu säger eller skriver har som enda syfte att visa att marxismen är en sak medan ett gungfly är något helt annat. Ja, jag sa och jag upprepar att det europeiska proletarietet just nu, i just detta ögonblick och i sitt nuvarande skick inte kan erövra makten. Det är ett obestridligt faktum. Men varför är det så? Just därför att de stora arbetargrupperna ännu inte gjort sig av med det nedbrytande inflytandet från de tankar, fördomar och traditioner vars kärna är kautskyanismen. (*Skratt.*) Detta är precis och till och med den enda orsaken till de politiska splittringarna inom proletarietet och dess oförmåga att erövra makten. Det var den enkla tanke jag utvecklade för den italienska korrespondenten. Jag nämnde förvisso inte Kautsky vid namn. Det borde ha varit uppenbart för varje intelligent människa mot vem och vad jag riktade mina anmärkningar. Sådan är min ”kapitulation” för Kautsky.

Kommunistiska internationalen har inte och kan inte ha något skäl att kapitulera för någon, varken i teorin eller i praktiken. Den tredje kongressens teser om världssituationen betecknade helt riktigt det grundläggande draget hos vår epok som den allra djupaste historiska kris för kapitalismen. Under den tredje kongressen betonade vi att man klart måste skilja mellan kapitalismens djupa historiska kris och de mindre konjunkturella kriserna, som är ett nödvändigt skede under handels- och industricykeln. Låt mig påminna om att det fördes en omfattande diskussion om detta ämne både inom kommissionerna vid kongressen och i synnerhet under plenarmötena. Gentemot ett antal

kamrater försvarade vi uppfattningen att vi under kapitalismens historiska utveckling tydligt måste skilja mellan två sorters kurvor: den *grundläggande* kurva som beskriver de kapitalistiska produktivkrafternas utveckling, arbetsproduktivitetens tillväxt, ackumuleringen av rikedomar, och så vidare, och den *cykliska* kurva som skildrar en svängande våg av högkonjunkturer och kriser, som upprepas ungefär var nionde år. Det inbördes förhållandet mellan dessa två kurvor har hittills inte blivit belyst inom den marxistiska litteraturen – eller såvitt jag vet inte heller i den allmänna ekonomiska litteraturen. Ändå är frågan av största både teoretisk och praktisk betydelse.

I mitten på 1890-talet gick den grundläggande kapitalistiska utvecklingskurvan brant uppåt. Den europeiska kapitalismen passerade sin höjdpunkt. 1914 bröt en kris ut som inte bara markerade en tillfällig cyklisk svängning utan början på en period av utdragen ekonomisk stagnation. Det imperialistiska kriget var ett försök att bryta sig ur denna återvändsgränd. Försöket misslyckades och kapitalismens djupa historiska kris förvärrades. Men inom ramen för denna historiska kris är det oundvikligt med cykliska upp- och nedgångar, det vill säga omväxlande högkonjunkturer och kriser – men med den tydliga skillnaden att de cykliska kriserna till skillnad mot perioden före kriget blir ytterst intensiva medan högkonjunkturerna blir mycket yttligare och svagare. På grundval av kapitalismens allmänna förfall uppstod det 1920 en intensiv cyklisk kris. En del kamrater inom den så kallade "vänstern" hävdade att denna kris oavbrutet måste fördjupas och skärpas fram till den proletära revolutionen. Vi förutsade å andra sidan att det inom en mer eller mindre nära framtid var oundvikligt med en svängning i den ekonomiska konjunkturen som skulle medföra en delvis återhämtning. Dessutom hävdade vi att denna svängning i konjunkturen inte skulle tendera att försvaga den revolutionära rörelsen, utan tvärtom ge den ny livskraft. Den svåra krisen 1920 kom i kölvattnet på flera års revolutionär oro och tyngde ner arbetarmassorna och skapade tillfälligt passiva förväntningar och till och med stämningar av hopplöshet inom deras led. Under sådana förhållanden skulle en förbättring av den ekonomiska konjunkturen säkert öka arbetarmassornas självförtroende och återuppliva klasskampen. Vissa kamrater trodde till och med på den tiden att denna prognos återspeglade en avvikelse mot opportunismen och en benägenhet att hitta ursäakter för att skjuta upp revolutionen för gott. Protokollen från vårt tyska partis konferens i Jena uppvisar tydliga ekon från dessa naiva uppfattningar.

Kamrater, låt oss försöka inse var vi hade befunnit oss idag om vi för ett och ett halvt år sedan hade godtagit och stött denna rent mekaniska "vänsterteori" om en hela tiden allt värre handels- och industriell kris! Idag kan ingen vid sina sunda vätskor förneka att det har skett en svängning i konjunkturen. I USA, det mäktigaste kapitalistiska landet, är det en tydlig industriell högkonjunktur. I Japan, Storbritannien och Frankrike är förbättringen av den ekonomiska konjunkturen mycket svagare, men även där har det skett en svängning.

Hur länge denna högkonjunktur kommer att vara och hur stark den kommer att bli – det är en annan fråga. Vi får inte för ett ögonblick glömma att förbättringen av konjunkturen äger rum samtidigt som den internationella och särskilt europeiska kapitalismen faller sönder. De grundläggande orsakerna till detta förfall påverkas inte av konjunkturella förändringar av marknaden. Men å andra sidan utesluter inte förfallet dessa konjunkturella förändringar. Om vi för ett och ett halvt år sedan hade gett efter för "vänstern" som blandade ihop det kapitalistiska ekonomiska systemets historiska kris med de tillfälliga cykliska svängningarna på marknaden, och som krävde att vi skulle anta den rent metafysiska åsikten att en kris under alla som helst förhållanden är en revolutionär faktor, om vi hade gett efter för detta så hade vi blivit tvungna att idag på nytt teoretiskt analysera vår grundläggande uppfattning om vår epoks revolutionära karaktär. Men vi har idag ingen anledning att granska eller ändra vår ståndpunkt. Vi bedömde inte vår epok som revolutionär på grund av att den svåra konjunkturella krisen 1920 sopade bort den fingerade högkonjunkturen 1919. Vi bedömde den som revolutionär på grund av vår övergripande värdering av världskapitalismen och dess grundläggande motstridiga krafter. För att inte denna lärdom ska vara bortkastad borde vi ånyo bekräfta den tredje kongressens teser såsom än idag helt och hållet tillämpliga.

Den grundläggande tanke som låg bakom tredje kongressens beslut var så här. Efter kriget greps massorna av revolutionära stämningar och var ivriga att kasta sig in i öppen kamp. Men det fanns inget revolutionärt parti som kunde leda dem till seger. Därav följde nederlaget för de revolutionära massorna i olika länder, därav de missmodiga stämningarna, passiviteten. Idag finns det revolutionära partier i samtliga länder, men de stöds bara av en liten del av arbetarklassen, mer exakt en minoritet av arbetarklassen. Kommunistpartierna måste erövra förtroende hos den överväldigande majoriteten av arbetarklassen. När arbetarklassen genom erfarenheter blir övertygad om den kommunistiska ledningens riktighet, beslutsamhet och tillförlitlighet kommer den att skaka av sig besvikelserna, passiviteten och senfärdigheten – och då kommer timmen att ljuda för det slutgiltiga angreppet. Hur nära är denna dag? Vi gör inga förutsägelser på denna punkt. Men den tredje kongressen slog fast att uppgiften för dagen var att kämpa om inflytandet över arbetarklassens majoritet. Det har gått ett och ett halvt år. Otivvelaktigt har vi gjort stora framsteg men vår uppgift är fortfarande den samma: vi måste erövra förtroende hos den överväldigande majoriteten av de arbetande. Det kan och måste vi uppnå under loppet av kamp för övergångskrav under den allmänna parollen om en proletär enhetsfront.

Idag står arbetarrörelsen i världen inför en kapitalistisk offensiv. Samtidigt bevitnar vi även i länder som Frankrike, där arbetarrörelsen för ett eller ett och ett halvt år sedan genomgick en period av total stagnation, även där ser vi nu en ökande beredskap från arbetarklassen att göra motstånd. Trots det ytterst otillräckliga ledarskapet blir det allt vanligare med strejker i Frankrike. De har en tendens att bli väldigt intensiva, vilket är tecken på arbetarmassornas ökande kampförmåga. Den kapitalistiska offensiven kompletteras av att statsmakten samlas i händerna på de mest reaktionära borgerliga elementen. Men vi ser också hur den borgerliga allmänna opinionen, samtidigt som den sätter kurs mot hårdare klasstrider, med de styrande klickarnas tysta halva medgivande bereder vägen för en ny inriktning – åt vänster i riktning mot reformistiska och pacifistiska knep. I Frankrike där det ultrareaktionära Nationella blocket under ledning av Poincaré sitter vid makten, förbereder man samtidigt och systematiskt en seger för ”vänsterblocket” som givetvis kommer att innefatta herrar socialister. I Storbritannien äger allmänna val rum just nu. I och med att Lloyd Georges koalitionsregering sprack kom de tidigare än förväntat. Utgången är fortfarande okänd.

Sannolikt kommer den tidigare ultraimperialistiska gruppen att återkomma till makten.¹⁰ Men även om de vinner så kommer deras styre att bli kort. Helt klart förbereds en ny borgerlig parlamentarisk inriktning både i Storbritannien och Frankrike. De öppet imperialistiska och aggressiva metoderna, Versaillesfördragets, Fochs, Poincarés och Curzons metoder har uppenbarligen hamnat i en återvändsgränd. Frankrike kan inte suga ur Tyskland något som Tyskland inte har. I sin tur är Frankrike oförmöget att betala sina skulder. Sprickan mellan Storbritannien och Frankrike blir allt större. USA vägrar att avsäga sig anspråken på betalning av skulderna. Och inom befolkningens mellanskikt, speciellt inom småbourgeoisien, växer de reformistiska och pacifistiska stämningarna sig allt starkare: Tyskland och Ryssland borde uppnå en överenskommelse; Nationernas förbund borde utvidgas; den militaristiska bördan borde lättas; USA borde ge ett lån, och så vidare i all oändlighet. Illusionerna om kriget och försvarsvänligheten, de nationalistiska och chauvinistiska teorierna och parollerna och de därpå följande förhoppningarna om den stora nytta som segern skulle medföra – kort sagt de illusioner som grep en betydande del av arbetarklassen i ententens länder, lämnar plats för mer sansade reaktioner, och besvikelser. Det är jordmånen för ”vänsterblockets” tillväxt i Frankrike, och det så kallade arbetarpartiets och de oberoende liberalernas tillväxt i England. Det vore naturligtvis fel att förvänta sig någon verklig politisk förändring som en följd av borgarklassens reformistiskt pacifistiska linje. Den kapitalistiska världens objektiva villkor av idag lämpar sig allra minst för reformism och pacifism. Men det är fullt troligt att dessa illusioner måste grusas i praktiken innan revolutionens seger blir möjlig.

Hittills har vi bara behandlat ententen. Men det är helt uppenbart att om Radikalerna och socialis-

¹⁰ Tories vann – Trotskijs anmärkning.

terna tar makten i Frankrike medan det opportunistiska Labour och de oberoende liberalerna bildar regering i Storbritannien, då skulle det i Tyskland ge upphov till nya försonliga och pacifistiska förhoppningar. Det vore rimligt att de demokratiska regeringarna i Storbritannien och Frankrike skulle kunna nå en överenskommelse, att de skulle kunna uppnå ett moratorium eller till och med upphävande av skulderna, att de genom samarbete mellan Storbritannien och Frankrike skulle kunna ordna ett lån från USA, och så vidare. Och vilka är mer kvalificerade än de tyska socialdemokraterna att uppnå en överenskommelse mellan de franska Radikalerna och socialisterna och det brittiska Labourpartiet?

Händelserna kan naturligtvis ta en skarpare sväng. Det är inte uteslutet att problemen med krigsskadestånden plus den franska imperialismen plus den italienska fascismen kan driva saker och ting till en revolutionär höjdpunkt och frånta borgarklassen möjligheten att sätta sin vänsterflygel i förgrunden. Men det finns alltför många tecken på att borgarklassen kommer att bli tvungen att ta till en reformistisk och pacifistisk inriktning innan proletariatet känner sig redo för den slutgiltiga framstötten. Det skulle innebära en period av europeisk kerenskijism. Det vore naturligtvis bäst att hoppa över den. Kerenskijism, och dessutom i världsskala, är inte någon välsmakande rätt. Men valet av historiska väger beror bara i begränsad omfattning på oss. Under vissa förhållanden kommer vi att bli tvungna att acceptera även en europeisk kerenskijism, precis som vi på den tiden accepterade en rysk kerenskijism. Då kommer vår uppgift att bestå av att förvandla den reformistiska och pacifistiska perioden till ett förspel till det revolutionära proletariatets erövring av makten. I vårt land varade kerenskijismen sammanlagt nio månader. Hur länge kommer den att vara i era länder, om den överhuvudtaget kommer att uppstå? Det är givetvis omöjligt att svara på den frågan idag. Det beror på hur snabbt de reformistiska och pacifistiska illusionerna undanröjs, det vill säga det beror i stor utsträckning på hur skickligt era Kerenskij kan manövrera, ty till skillnad från vår sort vet de åtminstone hur de ska gå ihop och sprida sig. Men det beror också på med vilken energi, beslutsamhet och flexibilitet vårt parti lyckas manövrera.

Det är helt uppenbart att perioden av reformistiska och pacifistiska regeringar kommer att bli en tid av ökande tryck från arbetarmassorna. Då kommer det att vara vår uppgift att bemästra detta tryck, komma i ledningen för det. Men för att kunna det måste vårt parti gå in i perioden av pacifistiska knep fullständigt rensat från pacifistiska och reformistiska illusioner. Gud nåde det kommunistiska parti som i större eller mindre omfattning uppslukas av den pacifistiska vågen! De pacifistiska illusionernas oundvikliga skeppsbrott skulle i så fall innebära skeppsbrott för detta parti. Precis som 1919 skulle arbetarklassen återigen känna sig tvungen att se sig om efter ett parti som aldrig har försökt lura den. Det är därför en granskning av våra led och en utrensning av främmande element är en avgörande uppgift för oss under denna epok av revolutionära förberedelser. Den franske kamraten Frossard sa en gång: "*Le parti c'est la grande amitié.*" (Partiet är en stark vänskap.) Dessa ord har upprepats många gånger. Och det går naturligtvis inte att förneka att orden i sig själva är mycket tilltalande, och i viss mening kan var och en av oss acceptera dem. Men man måste bestämt komma ihåg att partiet inte uppstår fullbordat som en stark vänskap, utan omvandlas till ett starkt samarbete genom djupgående yttre och om så behövs inre strider, genom att rensa sina led, genom ett noggrant och om så behövs skoningslöst urval av de bästa delarna av arbetarklassen som till själ och hjärta är hängivna revolutionens sak. Innan partiet kan bli ett starkt samarbete måste det med andra ord genomgå ett stort urval. (*Ovationer.*)

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)